

A S i b y l l a könyvei

Írta: dr. Supka Géza

— Mi értjük, hogy támadtak nemzetiségi igények, amelyek megoldást követelnek, s abban hasonlítanak a Sibylla könyveihez, miszerint minél később fordítatik rájuk figyelem, annál súlyosabb a díj, mit érték adni, s annál kevesebb a haszon, mit belőlük a közjólét számára meríteni lehet.

Kemény Zsigmond br.

Magyarország végzete a nemzetiségi kérdésen fordult meg; ez az a probléma, amelynek sorsszerű voltát egy évszázad óta a magyarságnak minden mélyebben gondolkozó agyveleje előrelátta és katasztrófális fejleményeit minden idegszálával előre érezte. És mégis, nincs egyetlen olyan sorskérdés, amelyre az utóbbi félévszázadban olyan hibás választ adtak volna a magyarság vezetői, mint a nemzetiségek súlyos kérdésére. Ezért a hibás válaszért keservesen megakolt az ország, mert a háború minden borzasztó véráldozatánál s a jóvátétel minden keserű terhénél is végzetesebb az a megcsonkítás, amelyet a nemzetiségi igények kielégítése címén Magyarországon végrehajtottak.

Természetes, hogy a feldöbbenő magyar lélek hánytorgatva kutatja, vájjon ki a bűnös ebben a veszteségben s a leegyszerűsítő tömegtendencia ősi törvénye szerint — de meg céltudatos szuggesztió hatása alatt is — a pénteki napot okolja, ha pénteken siklott ki a vonat: az időpontot felcseréli az okkal; s miután a nemzetiségi kérdés végzete az októberi forradalom idejével esik egybe, egyúttal az októberi forradalomra hárítja e végzet okát is.

Az októberi forradalom kritikai vizsgálata közben

egyszer már szembe kell ezzel a váddal is néznünk s le kell vele számolnunk, mielőtt Ohistóriai Justizmorddá terebélyesedhetnék föl a köztudatban.

Szent Istvántól — Metternichig.

Magyarország ezer esztendő óta poliglott állam.

Hiszen már az első szent királynak fiához intézett intelmei így rendelkeznek:

— Oly nagy a haszna a jövevény férfiakkal és a vendégeknek, hogy méltán tehető a királyi ékességek közt hatodik helyre. A római birodalom is azáltal vált hatalmassá és királyai azáltal lettek dicsők és fenségesek, hogy mindenfelől odaözönlöttek a bölcsek és nemesek. Mai napig rabszolga volna Róma, ha Aenensék nem tették volna szabaddá. Mert amint különböző vidékeikről és tartományokból jönnek a vendégek, úgy hoznak magukkal különböző nyelveket és szokásokat, különböző ismereteket és fegyvereket. Mindezek díszítik a királyi udvart, emelik annak fényét és elrémítik a külső hatalmasságok gögjét. Mert *az egynyelvű, egy erkölcsű ország gyarló és gyöngé. Azért meghagyom neked, fiam, hogy jóakarattal lásd el és becsületesen tartsd őket, hogy szívesebben tartózkodjanak nálad, mint egyebütt.*

Az admonícióknak ez a klasszikus államprogramja, amely — már ez is megszívlelendő szimbólum — nem magyarul, hanem latinul maradt ránk, nyolcszáz észten dőn keresztül háborítatlan érvényben állott Magyarországon. Mert hiszen a szlovák Gubecz Máté, a huszita Blaskó bíró, a rác Pero és a román Hóra lázadásainak egyáltalán nem volt nemzetiségpolitikai éle: azok egyszerűen helytelen szociális vagyoneleszlás miatt felrobbanó elégtlenség kifejezői. Osztályharci elemei a magyar históriának.

Csupán a 19. század elején, amikor Napoleon egy zseniális sakkhúzással a nemzeti eszme kiélezésével iparkodott egyrészt a francia ezredékbe lelket önteni, más részt a középeurópai fejedelmek lába alól a gyékényt kihúzni s amikor Metternich egy még zseniálisabb ellenhúzással 14 pontban fordult a francia néphez s annak nemzeti öntudatát aláhúzza hangsúlyozta, hogy az európai koalíció nem a francia nemzet, csupán annak bitorló

zsarnoka ellen küzd: csak ekkor támadtak Európában mindenütt s így nálunk is a népek a maguk nemzetvöltésnek öntudatára.

1825-től kezdve elébb a magyarság, majd rohamos ütemben — amelynek gyorsításában a bécsi udvar *divide et impera-e* vének is része volt — az országnak többi nem-magyar nyelvű népei is proklamálják a maguk nemzeti mivoltát.

A magyar elem kezdeményezésének első következménye az volt, hogy a latin nyelvet, amely eddig simán áthidalta a nációik különböző voltát és mint *koiné* (érintkezési köznyelv) szerepelt minden hivatalos aktusnál, eltörölték s helyébe a magyar nyelv egyeduralmát proklamálták. Hogy ennek a ténynek a magyarság kulturális fellendülésére minő kihatása volt, az túlisimert, semhogy itt részleteznünk kellene. Másrészt azonban tényképpen kell elfogadnunk, hogy ez a rendszabály hátrányokat is okozott; elsősorban sajnálatos eltolódást idézett elő a nemzet fogalmában: a nyelvi kritérium lépett az érzelmi kritérium helyébe s ami g 800 éven át jó magyar lehetett az, aki latinul vagy németül vagy horvátul beszélt, most egyszerre a magyar szó vált sibboletté s a megbízhatóság vagy megbízhatatlanság választóvizévé. A másik hátrány a magyar nyelv hegemoniájának (amely pedig nem is any nyira a szláv és román idiómák, mint inkább a német ellen éleződött ki elsősorban) kihirdetésénél pedig már most az ország területén élő nem-magyar nyelvű állampolgárok ébredő féltékenységében jelentkezett, amelynek természetes vagy mesterséges voltáról lehet vitatkozni, amelyet azonban tényképpen el kell fogadnunk s vele együtt azt a következtést, hogy ebből a nyelvi kritériumból rövi desen osztályozás keletkezett, amely az abszolutizmus első éveiben — csuda módon éppen a centrális bécsi hatalom egyik hírlapjában első ízben — mint „nemzet” és „nemzetiség” csapódott le. Míg azelőtt a magyarnak is volt nemzetisége és Erdélyben például három nemzetre oszlott a társadalom, — most egyszerű, de végzetes értelemeltolás folytán a Dunamedence körül és a végrehajtó háta lom birtokában tömörült magyarság lett a *nemzet* s a perifériák gazdaságilag gyöngébb, nem-magyar nyelvű rétegei lettek a *nemzetiségek*. Ismételjük, az osztrák abszolutista központi hatalom sugallata alatt.

A józanság szavai.

Hogy ez az eltolódás nem felel meg sem a multak hagyományainak, sem a magyarság jövőendő életérdekeinek, azt a 19. század legtisztábbfejű, legmesszibb néző magyar politikusai (határozottan látták és harsányan hirdették is. Elvégre a magyarság históriájában elkeveredett 42 népelem s az élő legalább 10 nyelv mellett a nyelvi nemzet-kritérium felállítása kissé merész próbálkozás volt és szinte az öncsonkítás határán járt, amikor pusztá filológiai szempontok szerint — a nagy *Andrássy* mondotta a nemzetiségi politikáról, hogy *grammatikával nem lehet politikát csinálni* — osztályozta az ország polgárait.

Az első lendületben már megérezte ezt *Gorove* István, a függetlenségi nyilatkozatnak megfogalmazója, amikor 1847-ben az Akadémiához benyújtott *Nemzetiség* c. művében leszögezi, hogy:

— Nemzetiség nem csupán a nyelvben áll. — Nemzet tagja leszünk a jog és szabadság, az alkotmány által.

Megemlítendő, hogy *Gorovét ezen* munkája alapján választotta be az Akadémia a tagjai közé.

Hivatkozzunk-e *Széchenyi* Istvánra, aki későn — emlékezetes akadémiai beszédjében — ébredt a tudatára, hogy ifjúkorának lángoló lelkesültségében ő volt az, aki a nyelvi nemzet varázslóinasát felkeltette s most felijedve kiáltja szorongó szívvel:

— Honunk minden lakosának a nemzet sorába iktatása minden bizonnyal életet fog terjeszteni, *kirekesztése ellenben elkerülhetetlenül halált hozand.*

Vagy idézzük-e *Wesselényit*, aki 1844-ben így ír:

— (Él bennem) a meggyőződés: hogy erőszak nem vezet célhoz, sőt ellenkezőleg attól tévútra vezet, s hogy sokkal könnyebb jóindulattal s az egyéni érzelmeket és jogokat kiméivé, a célhoz jutni. Ez a meggyőződés tilt minden kényszert és ajánlatossá teszi, hogy lehetőség szerint kerüljünk minden kényszereszközt.

Majd:

— Szóval, írásban és tettel minden módon és minden alkalommal nyíltan ki kell jelentenünk és be kell bizonyítanunk és szláv polgártársaink mindenikét iparkodunk kell arról meggyőznünk: hogy mi a szlávokat sem nem gyűlöljük, sem nem vetjük meg, hanem hogy inkább mint

testvéreinket magunkhoz kívánjuk ölelni; — s hogy egyáltalán nem szándékunk őket nyelvüktől megfosztanunk. S végül:

— Ha egyenlő jog, egyenlő kötelesség és egyenlő érdekek hazánknak nyelvileg különböző lakosait szorosan egymáshoz fogják fűzni, akkor a nyelvek különböző volta dacára is egységes (kompakt) testet fognak alkotni. Viszont csupán a származásnak és a nyelvnek azonossága, ha nem járul hozzá a jogok, kötelességek és érdekek volta is, távolról sem képes arra, hogy a kölcsönös elkülönülést, idegenkedést, sőt a kölcsönösen ellenséges törekvéseket is ki egyenlítse.

A Habsburg-uralom fegyvereit ekkor már tisztán áttekintő Wesselényi pontosan látta, hogy a nemzetiségi ellentétek kiélelése nem a magyarság, hanem a bécsi központi hatalom és az annak elkötelezett szolgálóknak az érdeke. Késő volt már. A húsz éve folyó lélekmérgezés megteremtette a maga gyümölcseit s a szabadságharc — a nem-magyar nyelvű népek kárára is — a nemzetiségi kérdésen jutott zátonyra. Kossuth maga későn, az emigrációban jutott ennek az igazságnak a felismerésére. Itt az emigrációban, ha a magyar szabadság kérdését alapvetően akarták előkészíteni, revideálni kellett ezt az egész kérdés-komplexumot és pedig lehetőleg a nemzetiségek vezetőivel összhangban, hogy egy újabb felszabadítási kísérlet esetén ezt a kölöncöt a bécsi udvar többé ne dobhassa a magyar földet lakó népek lába elé. Így születnek meg Irányi, Teleki László és Kossuth Lajos elaborátumai.

Irányi így ír 1851-ben:

— Mi elfelejtettük a gyűlölséget, a testvérgyilkos háborút, elfelejtettük a múltat, csak a jövőt tartjuk szemünk előtt. Vajha Magyarország összes nemzetiségei, amelyek ellenünk küzdöttek, elfogadnák testvéri jobbunkat, amelyet szívből és fenntartás nélkül nyújtunk nekik. Mi nem kívánunk előjogokat a magunk számára; az egyenlőség terén bizonyára meg fogjuk egymást érteni.

— Bármilyenek legyenek is a kívánságaik, mi készek vagyunk azokat teljesíteni azzal az egy feltétellel, hogy azok ne ellenkezzenek közös hazánk függetlenségével, egységesülésével és szabadságával. . .

Majd utóbb:

— Mi Magyarország függetlenségének visszaállítását és

és régi határaink fenntartását kívánjuk. Mi azt akarjuk, hogy Magyarország az általános választójogon alapuló demokratikus köztársasággá alakuljon át; mi az összes nemzetiségek teljes egyenlőségét kívánjuk Még tovább ment *Teleki* László 1851-ben:

— Szabadságot akarok mindenben, valót és korlátlant, így a nemzetiségiekre nézve is, s nem akarom, hogy a szent ügy, melynek bajnokai vagyunk, a történelmi jog szűk határai közé szorítottva, a területiális-integritási ellenforradalmakon hajótörést szenvedjen. Nép nevében a népfejlődésnek nem lehetend gátat vetni soha. Szabad Európában egy nép sem gyakorolhat szupremáciát a másik fölött.

S végül az emigráció nemzetiségi politikája *Kossuth*-nál így kristályosodott ki:

— Az ország jövő politikai szervezését egyenesen a nemzetiségi igényeknek jogegyenlőség alapján való kielégítésére (kell) fektetni, oly módon, hogy minden népfaj nemcsak megóva találja nemzetiségi érdekeit, hanem azoknak lehető leghatékabban kifejlődésük is biztosítva legyen úgy a társas viszonyokban s a sérthetetlen személyes és családi jogok körében, mint a politikai szervezet minden fokozatain keresztül a községtől kezdve föl az államkormányzatig.

Sőt a Couza fejedelemmel való egyesség 4. pontjában még tovább ment *Kossuth*, mondván:

— A háború befejezte után egy Erdélyben össze hívandó gyűlés határozza ezen tartományak Magyarországgal való adminisztratív egysége fölött s ha a többség azt határozná, hogy Erdély régi, különálló adminisztratív helyzetébe visszalépjen, az nem elleneztetik.

Mialatt az emigráció így iparkodott a nemzetiségi kérdés méregfogát kihúzni, hogy így a bécsi udvar leghathatósabb fegyverét kicsavarja annak kezéből, azalatt itthon végbement a nagy változás. A 48-as szabadság-mozgalom felszabadítása, éppen a nemzetiségek köréből egész sor türelmetlen prozelitát festett át, akik egy új konjunktúra lehetőségeit látták felmerülni, mihelyt külpolitikai balsorsában a bécsi udvar kénytelen volt Magyarországgal kiegyezni. Ehhez hozzájárult Tisza Kálmán reálpolitikai technikája, amely „megbízhatóság” címén őrszem-helyeket alapított országszerte a maga párturalmi pozíciójának az alátámasztására. Hangosabban és türelmetlenebbül, mint

eddig valaha is, előtérbe került a nyelvi kautéla, amelyet rövid úton azonosítottak a nemzeti megbízhatósággal. Ennek a folyamatnak a történetét Ábrányi Kornél gyönyörű *Nemzeti ideál-jában* kell elolvasni, hogy fogalmunk legyen arról a végzetes irányzatról, amely nemzetiségpolitikai téren 1867 után lábrakapott.

Az agg *Deák* Ferenc ijedten látta, hogy nevének cégére alatt minő bihari játék folyik itten s több ízben hangos tiltakozó szóval iparkodott a végveszély felé sodró iránynak egész mellett nekifeküdni.

1868 nov. 14-ikén, a Nemzeti Színház első büdzséjének tárgyalása alkalmával riasztja fel első ízben a közvéleményt s szavában már bizonyos rezignáció, de egyúttal komoly aggodalom is reszket:

— Én a nemzetiségi kérdésben sem akarok más elvet követni, mint azt, amit igazságosnak látok . . . Sehoggy sem tudom az igazsággal megegyeztetni azt, hogy az állam, amely politikai tekintetben egységes és osztatlan magyar állam, magára a színházra, mint a magyar nyelvet művelő s egyáltalában művelődési intézetre, egyedül és kizárólag csak egyik nyelvű és nemzetiségű nép számára költson a közös adókból. Erre nézve én azt gondolom, hogy vagy mindegyikre, vagy egyikre sem. (*Helyeslés.*) Ha nem vagyunk oly állapotban, hogy valamennyire adhassunk, akkor mondjuk ki, hogy kizárólag erre sem adunk. . . Töröljük ki az egészet, mert nem akarok semmi igazságtalanságot pártolni, még akkor sem, ha belőle hasznot húznánk. (*Általános helyeslés.*)

Majd tíz nap múlva, a közigazgatási és bírósági nyelv tárgyalásánál így szólal fel:

— Óhajtánám, hogy a perlekedés ott, hol nem magyar a lakosság, az ottani lakosság nyelvén is megengedtessek; de mivel *ismerve a hangulatot, ezt most alig hiszem kivihetőnek*, én pedig eredményt akarok, vagy pedig olyan megállapodást, mely óhajtásom jövődjé teljesítését legalább megkockáztassam, az eddigi gyakorlat addig is meghagyassák, míg a törvénykezésre nézve a szóbeliség és esküdtszéki eljárás behozva s az alsóbíróságok rendezve nem lesznek. Mert meg vagyok győződve, hogy amint ezen tárgyakat rendezni fogjuk, az, amit óhajtok, hogy t. i. mindenütt megengedtessek a lakosság nyelvén a perlekedés,

magától be fog következni s az országgyűlés azt törvény által is ki fogja mondani.

Ugyanekkor a megyéknél, törvényhatóságoknál, községeknél és egyháznál is kívánja a nyelvi egyenjogúság kimondását.

Végül 1872 januárius 23-ikán, a közoktatási politika irányáról tartott nagy beszéde folyamán így vázolja fel emlékezetes álláspontját Deák Ferenc:

— Azon jogosultsága minden nemzetiségnek, ha nem politikai nemzetiség is, mindenesetre megvan, hogy mód nyújtassák neki gyermekei nevelésére, kiműveltetésére. *(Élénk helyeslés.)* . . . Ha valamely vidéki gimnázium nem azon nyelven, vagy legalább nem kiválóan azon nyelven tanít, amely azon vidék népének nyelve, akkor kétségkívül bajos lesz a kiművelés elővitele. *(Élénk helyeslés.)* . . . Egyáltalában, ha mi a nemzetiségeket megnyerni akarjuk: *ennek nem az az útja, hogy őket mindenáron magyarosítsuk, hanem az, hogy velők a magyar viszonyokat megkedveltesük. (Általános helyeslés.)* Mert kettő tisztán áll előttem: kiirtani akarni őket istentelen barbárság volna *(Élénk helyeslés.)*, még akkor is, ha nem volnának oly számosan, minélfogva őket megsemmisíteni lehetetlen. Ellenségeinkké tenni őket: nem fekszik érdekünkben. *(Élénk helyeslés.)*

És ugyanezen időtájt Eötvös József, a 19. század uralkodó eszméiről szóló, világszerte ismert művében ilyen elveket vallott:

— Minden nép minden időben a világ központja gyanánt szerete magát tekinteni, mely körül forogjon a többi. A vastag önzés, melyet egészen műveletlen népeknél találunk, nem enyészik el a műveltség által; csakhogy az önzés érzelme a hazafiság leple alá vonul, hol magát pirulás nélkül mutathatja.

— Nem lehet-e mindazon panaszokat, melyek bizonyos osztályok zsarnoksága ellen emeltetnek, szintoly joggal az ellen is felemlíteni, melyet a nemzetiség nevében egy nép a másikon gyakorol.

— Minden egyes, idomainak és erőinek szabad kifejlesztésére egyenlő joggal bír, amennyiben ez másoknak szabad kifejlődésével megfér. Ugyanezen jog illeti mindenik nemzetiséget, ebben áll nemzeti jogosultsága.

S miközben a nemzeti élet vezetői a jobbszélről a bal-

szélig, Deáktól Kossuthig és Eötvöstől Teleki Lászlóig ennyire egységes és jól átgondolt nemzetiségi politikát hirdetnek, amely itt-ott még a területi integritás megbontásával is megbékülne, amit persze csupán az emigráció kissé túlfeszült hangulatának tudhatunk be: azalatt a magyar politika vezetése, a hármas szövetség csábító csemegéje mellett, mindjobban hozzákötődött a nagy német politika szekeréhez; Bihar az ó-porosz Landschaftot kezdte szolgálilag másolni, s amit a nyolcvanmilliós németiség esetleg — bár, amint a következmények mutatják: szerencsétlenül — megkísérelhetett, t. i. Posen elnémetesítését, azt itt a tízmilliós magyarság keretében az ugyancsak tízmilliós más-nyelvű állampolgárokkal szemben megpróbálni istenkísértés volt, — ezt Deák nagyon jól látta.

Nem feladatunk, hogy az utolsó félévszázad nemzetiségpolitikai hibáit felsorakoztassuk; nem sebeket akarunk feltépni, sőt még csak a múltat vádolni sem akarjuk. A tömeglélektan törvényei szerint haladt itt a tömegszugesztió és ismert visszahatásánál fogva csak annál erősebben magával ragadta a vezetőket is. Többé nem volt megállás. És úgy, amint a 67-es pártok Deák és Eötvös tanításait, úgy a 48-as pártok Kossuth és Irányi tanításait elfeledték s fék nélkül, vakon rohantak a végzet felé, amely Ferenc József halálával feltétlenül ráront az országra.

Ha Ferenc Ferdinánd életben marad ...

A helyzet tudniillik — a sok bizantinuskodó lepel lehullása után végre tisztán látjuk — az volt, hogy ha a szerajevói merénylet nyomán nem is üt ki a szerencsétlen végű világháború, hanem ha Ferenc Ferdinand életben is marad, a trónválság perceben teljes vehemenciával kitör — felülről — a nemzetiségi kérdés, amelynek csak két megoldása lehetett: vagy beleegyezik az ország önként a saját uralkodója által ráoktrojált megcsonkításba, vagy pedig véres polgárháborúba keveredik, amelyben az egyik oldalon a monarchia összes nem-magyar elemei s ezenfelül még, a németektől kezdve, egy egész sor idegen hatalom is ellenünk sorakozik fel, a másik oldalon pedig itt áll a magyarság, egyetlen ágyúgyár, de még egyetlen ágyú nélkül is.

Czernin Ottokár, Ferenc Ferdinánd volt bizalmasa és

á magyaroknak is külügyminisztere, ezt mondja erről a kérdéstről:

— Mint vörös fonál húzódik végig a főherceg politikai eszmemenetén *Magyarország iránt való ellenszenvre*. — Már csak a nyelvük miatt is ellenszenvesek nekem, — volt a főherceg egyik szólásmódja, amelyet gyakran hallottam tőle. Ferenc Ferdinánd igen finom érzékű politikai viharjós volt. És ez az érzéke ismertette fel vele, hogy az úgynevezett magyar politika közvetlen veszedelmet jelent az egész habsburgi birodalomra. Az a vágya, hogy a magyarok uralmát megtörje és a nemzetiségeket jogaikhoz segítse, sohasem szűnt meg és minden politikai döntésnél és cselekedetnél a felmerülő kérdést ebből a szempontból ítélte meg. Állandó szószólója volt a románoknak, a tótoknak és a többi Magyarországon élő nemzetiségeknek és ebben minden esetben annyira ment, hogy minden ilyen kérdést azonnal magyarelleses szellemben akart megoldani. Az egyik magyar úr egy ízben egész könyvtárral jelent meg a főherceg előtt, hogy törvényes bizonyítékokat produkáljon, mennyire jogosult a magyar álláspont. — Én fűtyülök ezekre a törvényekre, — ez volt a főherceg rövid válasza, úgy hogy az illető úr krétafehéren támoltygott ki a főherceg szobájából.

S ha valaki netán elfogultnak találná Czernin személyét, bizonyára nem mondhatja ezt *Marguttiról*, Ferenc József hadsegédéről.

— Ferenc Ferdinándnak — mondja a hadsegéd — kész térképe volt már. Csehországot és Morvaországot kétfelé akarta osztani, külön állammá lett volna a cseh nyelvterület és külön állammá a cseh-német vidék. Magyarországra nézve nem mondja el Margutti ilyen pontosan a volt trónörökös terveit, csak annyit árul el, hogy Magyarország négy-öt részre szakadt volna és a nemzeti-ségi vidékektől elszakított Magyarország határai kedvezőbben alakultak volna, mint a trianoni béke szerint. Azzal tisztában volt a főherceg, hogy tervének megvalósítása erős akadályokba fog ütközni és főleg Magyarországon nem érvényesülhet legális módon. De ez a *formakérdés* nem játszott nagy szerepet a főherceg gondolatmeneteiben.

S ha nem a saját uralkodónkkal gyülik meg a bajunk az öreg király halála percében, azt legföljebb csak annak

köszönhattük volna, hogy azon nyomban esedékessé vált volna az orosz nyomás, amelynek Magyarországra vonatkozó szándékait pontosan körülírja a néhai cárnak a francia (nagykövettel, Paléologue-gal 1914 nov. 23-ikán folytatott beszélgetése, amelynek jegyzőkönyvét, a cár halála után, a bolsevisták tették közzé:

— A Balkánkérdés részletes megtárgyalása után öfelésége ezt kérdezte tőlem: — És mi lesz Ausztriával?

— Én így feleltem: — Ausztria-Magyarország alig-alig fog tudni majd életben maradni azok után a területi veszteségek után, amelyekbe a szerencsétlen Ferenc József császárnak majd bele kell nyugodnia.

— Ez az én nézetem is, — mondta a cár. — Erdélytől megfosztva, Magyarország alig fogja a szlávokat az uralma alatt megtartani tudni. Csehország legalább is igényt fog tartani a maga területi függetlenségére . . .

S hogy ebben a katasztrófális pillanatban a bizonyos magyar körök által annyira imádott németekre nem számíthattunk volna, annak az a bizonyosága, hogy — mint a továbbiakból majd még részletesebben kiderül — a németek már 1917-ben elismerték a cseh-szlovák törekvések jogos voltát, ők is voltak az elsők, akik 1918 októberében a cseh-szlovák nemzeti tanácsot nem csupán de facto elismerték, de még üdvözölték is; és ugyancsak rá kell még majd mutatnunk, hogy Ludendorfi is, de maga a német császár is mennyire magukévá tették a magyar földet diszmembráló törekvéseket. (Érthetetlen, hogy ilyen előzmények után mi módon kelhetett szárnyra az a vád, hogy az októberi forradalom cserben hagyta a német szövetséget, amikor az már jóval korábban a magyarok ellen foglalt állást, s amikor — ha ilyen esetben egyáltalán cserbenhagyásról szó lehet — Andrássy Gyula, mint külügyminiszter jó néhány nappal a forradalom előtt egyoldalúan felbontotta a németekkel való szövetséget, a Niebelungentreuét!)

A tizenkettedik órában.

A felhők tehát mindenfelől tornyosultak a magyarság feje fölé. A saját trónjának örököse, a német szövetséges, a leendő orosz szövetséges (Ferenc Ferdinándnak t. i. ez volt a kedvenc terve) s természetesen a bennünket körül-

vevő államok mind csak arra a pillanatra vártak, amikor Ferenc József halálával megoldhassák Keleteurópa kérdését — a magyarság feláldozásával.

Ezeknek a tudatában, továbbá a magyarság 800 esztendőös hagyományainak okos követésében s végül a 19. század legjobb magyarjainak intő szavai ismeretében, a legminimálisabb józanság azt követelte volna, hogy iparkodjunk a nemzetiségeinkkel őszintén és teljesen megbékélni; iparkodjunk természetes kívánságaikat kielégíteni, hogy — a szent király szavai szerint — szívesebben tartózkodjanak nálunk, mint egyebütt.

Hát nem ez történt. Sok mindenféle hibákon kívül, amelyeknek elkövetői most utólag egy sima pardonnal napirendre akarnak bűnük felett térni, ezeken kívül az történt, hogy aki a józanság intő szavával fordult a köztudathoz, hogyha még lehet, visszatérítse a végzet útjáról a szerencsétlenkező politikai vezetést, azt lehazaárulózták, lenemzettaadózták a fórumon lévők.

Jászi Oszkár pontosan a Deák és Kossuth által egyformán vallott tisztos nemzetiségi politika mellett tört lándzsát és még távol volt az olyan állásponttól, aminő — mondjuk — a Teleki Lászlóé vagy a Couza-féle egyezményé.

Íme, 1917-ben így határolja körül a maga álláspontját:

— A nemzetiségi politika egyre teljesebben a műveit népek nemzetközi ellenőrzése alá kerül s oly minimumnak bizonyul, amely nélkül sem Magyarország léte, sem Európa békéje nem biztosítható.

— Mert micsoda szerény, aggodalmasan átgondolt, minden tisztesen hazafias szempontot méltányló program a miénk, amely jó, becsületes, anyanyelven működő közigazgatást és közoktatást, egyházat és kultúrát követel a nemzetiségi tömegek számára *a történelmi magyar állam integritásának csorbíthatlan fenntartásával és az igazi magyar kultúra természetes hegemoniájának megszilárdításával.*

S amikor 1917 májusában első ízben robban ki a cseh-szlovák program az osztrák parlamentben — ismételjük, a németek nyomban elismerték annak jogos voltát — akkor a százszor lehazaárulózott Jászi, éppen a maga sokat szenvedett egyéniségének súlyát veti latba:

— A csehek nem elégszenek meg Ausztria belső reformjával, de hatalmas étvágyukban mindjárt a mi tótjainkat is hozzákapcsolnák Szent Vencel koronájához. Nos, ez a követelés az, amellyel magyar politikus komolyan szóba se állhat. Szent István koronája úgy történelmi, mint gazdasági, mint politikai szempontból bizonyára sokkal reálisabb egység, mint Szent Vencel koronája. De bele se menve e történelmi és közjogi összehasonlításba, világos, hogy magának a tót népnek sincs semmi komoly irredenta oka abban a pillanatban, amikor a nemzetiségi kérdést teljesen a demokrácia és a kultúra szempontjából fogjuk kezelni Magyarországon.

A sors útja azonban feltartóztathatatlanul haladt tovább.

A Sibylla könyvei mindjobban megfogytak az áruk mind ijesztebb mérvben emelkedett: immár egy ép, meg nem csonkult ország élete volt a nemzetiségi kérdés konciliáns megoldásának az ára. S a drága percek kihasználatlanul multak. Így érkeztünk el 1918 októberéig, — magyar részről csupán ekkor hangozhatott el az első szó, amely a nemzetiségi kérdés becsületes megoldását Ígérte s ezért cserébe az ország integritását követelte.

Csupán 1918 október 26-ikán jelenhetett meg a *Magyar Nemzeti Tanács kiáltványa* a magyar néphez, amelynek 5. pontja a Kossuthi hagyományok szellemének továbbélését proklamálja — először ötven év óta.

— A népek önrendelkezési jogát — így szól a kiáltvány — késedelem nélkül biztosítani kell országunk nem-magyarajku népei számára a wilsoni elvek értelmében., attól a reménytől áthatva, hogy Magyarország területi integritását ezek az elvek nemcsak nem veszélyeztetik, de biztosabb alapokra helyezik. A nemzetiségek kulturális és helyhatósági önkormányzata a lehető legmesszebbmenőleg kiépítendő, hisz a különböző kultúrák békés versenye csak javára lehet az ország minden népe anyagi, szellemi és erkölcsi fejlődésének. Ezen az új Magyarországon értelmét vesztené a nemzet és a nemzetiségek közötti régi megmérgezett különbség. Az ország az egyenrangú népek testvéri szövetségévé alakulna át, mert közös gazdasági és földrajzi összetartozás, nem pedig nemzeti féltékenykedés az, ami miatt fenntartani kívánjuk az ország területi integritását. Ezen összetartozás józan felismerésétől, nem pedig

a kényszer erejétől várjuk azt, hogy az ország összes népei a régi sorsközösségben megmaradjanak.

Ez volt a Sibylla utolsó könyve, amelynek sorssal terhes lapjai ha becsapódnak, bennök reked egy szerencsétlen, vakok által katasztrófába vezetett országnak véresen szomorú történelme . . .

Az októberi forradalomnak egy alapvetően lényeges elvi hibája — tehát bűne — volt, az, hogy becsületes szándékkal egy alapjában elrontott játszma utolsó húzását elvállalta s ezzel az egész unfair playnek az ódiúmát magára hárította, ahelyett, hogy azokra bízta volna a leves kikana-lazását, akik azt megfőzték s önmaga csupán a könnyű, de gyilkos kritika álláspontjára helyezkedett volna.

Jóhiszeműsége és hazafiassága gátolta meg ennek az olcsó játéknak az elfogadásában, inkább egész testtel odaállott, hogy megmentse a veszített parti veszített játékosait s hogy a maga elhasználatlan presztízsével mentse, ami a szörnyű összeomlásból még menthető.

Az állami életben a törvény nemtudása, a politikai életben pedig a jóhiszeműség nem mentésit a felelősség alól, s az októberi forradalomnak *ezért* a bűnéért kellett keservesen meglakolnia. Mert mikorra a hatalom Birtokába jutott, egész sereg olyan *fait accompli* előtt állott, amelynek éppen az ország integritását célzó legfontosabb kérdésben, a nemzetiségi kérdésben csupa megmászhatatlan, befejezett tény elé állították s amelyekért a felelősséget utóbb, a jól irányzott Treppenwitz mégis az októberi forradalom nyakába akarja varrni.

A befejezett tények.

1914 márciusában a *Matin* azzal a teljességgel nem váratlan szenzációval szolgált olvasóinak, hogy közzétett egy szentpétervári tervezetet a monarchia felosztására, amely tervezetben a csehek már mint önálló állam szerepelnek. Erre *Pallavicini* Sándor örgróf a *Zeit* 1914 április 12-iki számában megállapítja, hogy tényleg:

— A monarchia erejét abban kell keresnünk, hogy az a sok nemzet, amely az államot lakja, abban valóban otthonára leljen. Magyarországon a nemzetiségek ijesztő módon mozgolódnak és a lehető legszabadabb kifejlés

szabad útját követelik; efelett egyszerűen napirendre térnünk nem lehet. Hogy a régi kurzust többé teljes mérvében fenntartanunk lehetetlen, az a Balkán eseményei után kézen fekszik. A részben persze, hogy ezek után a nemzetiségi kérdésben mi történjék, komoly kétségeink vannak arra nézve, hogy e tekintetben az eszmék már tisztázódtak volna.

A nemzetiségi kérdés új váltóállításának a szükséges voltát tehát — a külföld felé — éppen az a Nemzeti Casino hirdeti először, amely utóbb ezen előkelő testületnél meglehetősen szokatlan elánnal a személyes térre is átvitte a forradalmi felelősség kérdésében való politikai nézeteit. Elgondolható, hogy a *Matin*, amely mindenkor előharcosa volt a Magyarország kárára érvényesülni kívánó szláv törekvéseknek, minő diadallal könyvelhette el egy magyar mágnásnak ezt a külföld felé tett vallomását, amellyel, még a háború kitörése előtt, segített a nemzetiségi kérdésben egy fait accomplit teremteni. Sajnos, ezek a vallomások kissé plátói természetűek voltak: a külföld felé hangzottak el, idehaza azonban semmi visszhangjuk nem támadt még az indítványt tevő részéről sem.

A valóban befejezett tények azonban persze nem itt veszik kezdetüket. Sajnos, sokkal előrehaladottabb időpontban történtek csupán lépések, amelyek megváltozhatatlan helyzetet teremtettek az októberi forradalom számára. A tisztánlátás okáért jó ezeket a tényeket felfrissíteni.

E lépések között első a közös külügyminiszternek 1918 október 4-ikén Wilsonhoz küldött jegyzéke, amelyben *Burián* a magáévá teszi Wilsonnak nem csupán 1918 január 8-iki 14 pontját és nem csupán a február 12-iki 4 pontot, hanem a szeptember 27-iki fejtegetéseit is, amelyek tudvalevőleg mind tisztább és határozottabb formában tartalmazták Magyarország felosztásának követelését.

Jellemző, hogy október 17-iki nagy beszédében *Tisza* István is teljesen helyesli, hogy a Wilson-féle 14 pont és a pótpontok alapján fölajánlottuk a békét, mert hiszen — úgymond — a magyar állam területi integritását nem támadják meg. Sajnos, *Tisza* már nem érhetette meg annak igazolását, hogy elsősorban éppen a wilsoni pontok alapján osztotta fel Trianon Magyarországot.

IV. Károly magatartása.

Újabb befejezett lényeket teremtett *IV. Károlynak* október 17-iki manifesztuma, amelyben felszólítja a monarchia népeit, hogy önrendelkezési joguk alapján az általuk lakott területek keretein belül önálló államokká alakuljanak. Ugyanezen a napon kelt a legfelsőbb hadsereg- és hajóhadparancs is, amely az ármádiát is nemzetiségek szerint való széttagolódásra szólítja fel. Hihetetlen naivítás kellett persze annak a föltevéséhez, hogy a feloszlás! folyamat Magyarország határainál majd meg fog állani. Aminthogy természetesen úgy a cseh képviselők, mint Korosec délszláv képviselő még aznap kijelentik, hogy az olyan megoldás, amely Magyarország területi épségét biztosítja, őket nem elégíti ki és hogy Horvátország hozzácsatolása nélkül a délszláv állam megteremtése nem oldható meg. A prágai Narodni Vibor nyomban határozatot is produkál (okt. 21.), amely szerint a cseh-szlovák kérdés ma már nem oldható meg a monarchia keretem belül, az már nemzetközi kérdéssé nőtte ki magát, s hogy a prágai Narodni Vibor magát ma az egész cseh-szlovák nép egyetlen törvényszerű képviselőjének tartja.

Ez a ténycsoport a magyar területi épség nyilvánvaló megtörése volt; sem a magyar, sem a közös kormány nem talált eszközöket ennek a merényletnek a nyomban való megtorlására. Ellenben a király még október 21-ikén útlevelet adott a cseh vezetőembereknek (akiknek egy része még napokkal előbb börtönben ült hazaárulás címén), hogy Svájcba utazhassanak az időközben Párizsban megalakult cseh-szlovák kormányban való részvétel céljából; október 26-ikán pedig hivatalos kommuniké jelent meg arról, hogy a király Klofac-csal megegyezett s hogy hozzájárulását adja a csehországi dolgok ismert fejlődéséhez. Október 28-ikán pedig tüntetőleg — József főhercegnek Vajda Sándorral folytatott megbeszélése következtében — közzéteszik a Kolozsvárott halálraítélt románok királyi kegyelmét.

A királynak a délszláv kérdésben tanúsított magatartását akkori miniszterelnöke, Wekerle, még 1918 november 28-ikán, a *8 órai Újság* számára adott intervjuban így bélyegezte meg:

— Sajnos, most utólag már megmondhatom, hogy

Károly exkirály nem volt őszinte . . . Tisza István grófort is, intenciói tekintetében félrevezetve, megkérte, hogy menjen le a délszlávokkal tárgyalni s a hátunk mögött pedig ugyanakkor megbízta Korosecet, csinálja meg ellenünk a jugoszláv államot. . . Oly nagy volt ennek a Korosecnek a befolyása a volt uralkodóra, hogy az exkirály minden vele kötött megállapodásomat visszamondta Korosecnek ... Én különben megmondtam a királynak, hogy a vesztébe rohan. Felség még a trónját is el fogja veszteni, ha így folytatja, mondtam neki nem egyszer . . . Utoljára október 2-ikán tett nekem ünnepélyes ígéretet a volt király, hogy még aznap hazarendeli a magyar katonaságot a veszélyeztetett határok védelmére. De hát ez nem történt meg ... A cseheknek sem jutott eszükbe Ferenc József alatt, hogy magyar területre áhítozzanak, csak Károly király alatt nyilván az udvar titkos biztatására jöttek követelni magyar megyéket. Nem az antant, hanem Bécs volt az ő titkos reménységük. Mindezeket az intrikákat csak később, utólag tudtam meg. Megvannak a titkos jelentések ...

Majd 1920 január 10-ikén újabb intervjut ad Wekerle *Az Est-nek*, s ebben sok minden más érdekes tényen kívül a királynak a magyar integritást sértő cselekvényeiről ezeket mondja:

— Károly király megnehezítette a helyzetet, amennyiben Wekerle tudtán kívül Clam-Martinić grófnak, a volt osztrák miniszterelnöknek, továbbá Sarkotic és Rhemen tábornokoknak azt a megbízást adta, hogy igyekezzenek megoldani a délszláv problémát.

A horvát politikusok egy csoportja ezekben a napokban Wekerle útján kért a királytól kihallgatást. Ezen a kihallgatáson

— a király közölte a horvát államférfiakkal, hogy egyesíteni kívánja Boszniát és Hercegovinát, Dalmáciát és Ausztria szlovénlakta területeit Horvátországgal s egy jugoszláv államot kíván létesíteni Magyarországgal szövetségben.

S amikor október vége felé a király kiáltványt készült kibocsátani, akkor — Wekerle így mondja el —

— rámutattam, hogyha egy még nem létező Jugoszláviát, sőt egy Csehszlovákiát elismernénk, az rettenetes hiba volna, hiszen akkor *magunk mondanánk le a tót vármegekről és Horvátországról.*

S ez az. elismerés, ez az önkéntes lemondás tényleg megtörtént. És pedig nem az októberi forradalom és nem a Nemzeti Tanács követte el ezt a *rettenetes hibát*.

Az Andrássy által teremtett fait-accompli.

A befejezett tények sorát t. i. IV. Károlyon kívül tetézte még az új külügyminiszternek, *Andrássy* Gyulának október 28-ikán a svéd kormány útján az amerikai Egyesült Államok kormányához átnyújtott jegyzéke, amely szó szerint

— az elnök úr korábbi megnyilatkozásaihoz s azon felfogásához is hozzájárul, amely legutóbbi jegyzékében *Ausztria-Magyarország népeinek, különösen a cseheknek, tótoknak és a jugoszlávoknak jogairól foglaltatik.*

És miután előzőleg, október 19-ikén, *Lansing* Róbert amerikai államtitkártól jegyzék érkezett a monarchiához, amelyben

— az Egyesült Államok kormánya elismerte, hogy a cseh-szlovákok s a német, valamint az osztrák-magyar monarchia között háborús állapot áll fenn és a cseh-szlovák nemzeti tanács de facto hadviselő kormány, amely fel van ruházva a megfelelő autoritással arra, hogy a cseh-szlovákok katonai és politikai ügyeit vezesse ... az elnök kénytelen ragaszkodni, ahhoz, hogy ők (cseh-szlovákok, jugoszlávok) és ne ő bíraskodjanak afelett, vajjon az osztrák-magyar kormány részéről minő akció fogja kielégíteni a népek aspirációit. . .

tehát nehogy kétség merülhessen fel a svéd utón küldött *kapituláció* (a horvát nemzeti tanács ennek nevezte el) értelme felől, *Andrássy* még külön sürgönyben is közvetlenül *Lansing*hez fordul, s ebben bejelenti, hogy

máris előkészületeket tettünk arra, hogy Ausztria és Magyarország népei sorsukat saját óhajításukhoz képest teljesen korlátlanul irányíthassák és intézhessék.

Erre a két sürgönyre a cseh-szlovák nemzeti tanács nyomban kivette az esküt a helytartóság tisztviselőitől, aztán a prágai rendőrségtől és a katonai hatóságoktól. Ezzel átvette — nem a budapesti októberi forradalom vagy a magyar nemzeti tanács, hanem a közös külügyminiszter jóvoltából — a hatalom gyakorlását, és pedig mielőtt a ma-

gyar nemzeti tanács még egy szót is szólhatott volna az események menetéhez.

Ugyancsak az Andrássy-féle demarche hírére, még október 28-ikán a zágrábi nemzeti tanács átalakult délszláv nemzeti központi kormányra — ne felejtjük el, hogy Zágrábtól délre még állítólag intakt magyar katonaság volt, amely állítólag még harcképes állapotban és a magyar kormány rendelkezésére készen állott! — és a kezébe vette a katonai és a polgári hatalom gyakorlását a jugoszláv területen. Még aznap délelőtt feleskették a horvát honvédezredeket, s nyomban ebéd után Snjárjics vezérezredes és Mihalyevics altábornagy, mint a horvát honvédség legmagasabb rangú tisztjei, letették a jugoszláv hűségi fogadalmat. Október 29-ikén délelőtt — tehát még mindig az októberi forradalom kiütése előtt — összeült a horvát szábor és az összes főtiszték jelenlétében kimondotta a Magyarországtól való elszakadást. Ez az ünnepélyes tény egyhangú szavazással folyt le, miután Pejachevich Tivadar, Tisza Istvánnak bizalmasa s horvát minisztere, már egy nappal előbb bejelentette az unionisták csatlakozását. A szábor elnöke, beszédje során, hálával emlékezett meg Mihajlovics Antalról, a magyar kormány horvát bánjáról, amire a képviselők felugráltak a helyükről és percekig tüntettek a Tisza—Wekerle-rezsim horvát bánja mellett, azokért az érdemekért, amelyeket Jugoszlávia megalkotása körül szerzett. Egyúttal megbízták Mihajlovicsot a kormány ügyeinek vezetésével. Még ugyanerről az ülésről parancsot küldtek a frontokra, amely szerint

— a szlovének, horvátok és szerbek nemzeti tanácsának határozata értelmében a szláv csapatok minden ellenségeskedést beszüntettek eddigi ellenségeikkel szemben. Az összes szlovén, horvát és szerb csapatok haladéktalanul vissza szállítandók hazájukba.

A frontfelbomlás első jelei — Boroevics ismert tanúsága szerint — Tisza István október 17-iki nagy beszéde következtében mutatkoztak, s a hivatalos frontfelbontásra az első parancsot a Wekerle-kormány horvát bánja adta ki.

A magyar Nemzeti Tanács pedig ezalatt tehetetlen keserűséggel látta a *rettenetes hibák* egész sorozatát: a király által életrehívott nemzeti tanácsok már mindenütt javában tördelték le Szent István koronájának ékességeit,

s a magyar Nemzeti Tanács még mindig szóhoz sem juthatott.

Aki ezek után még azt állítja, hogy az októberi forradalom volt az oka, hogy Magyarország területi épsége megcsönkült, az józanul nem gondolkozik. Ezek a tények befejeződtek az októberi forradalom kitörése előtt és a magyar Nemzeti Tanács tudtán kívül, sőt — Jászi Oszkárnak fennebb közölt 1917-iki cikkének és a Nemzeti Tanács október 26-iki proklamációjának bizonyossága szerint — messzi túlmentek az októberi forradalom célkitűzésein: egyszerűen feladták az ország integritását, mielőtt a Nemzeti Tanács egyáltalán abba a helyzetbe jutott volna, hogy elébb a nem-magyarajkú népekkel való tárgyalás útján valamely rezonábilisabb megoldást kísérelhetett volna meg. 1

További befejezett tények.

A befejezett tények sorozatát folytatta *Wekerle*, aki október 29-ikén, miután Jekelfalussy fiumei kormányzónak katonai segítséget nem adhatott, kiadta az utasítást, hogy *a várost a magyar kormány nevében minden vérontás nélkül adja át a horvátoknak.*

S amikor már hetek óta nyilvánvaló volt, hogy Zágráb a monarchián kívül oldja meg a maga nemzeti hovatartozásának kérdését — lejjebb bővebben szólunk róla — s amikor a zágrábi Nemzeti Tanács már napokkal előbb kiáltványban proklamálta a Szent István koronájától való elszakadását, sőt ezt az egyoldalú szerződésbontást még azzal is tetézte, hogy hazahívta a délszláv ezredek a frontokról, akkor a befejezett tények sorát az egyik katonai parancsnokság még azzal tetézte, hogy a zágrábi Nemzeti Tanáccsal nem csupán leült egy asztalhoz tárgyalni, nem csupán a monarchia integráns részét, a flottát adta át a délszlávoknak, hanem még a Magyarország tulajdonát tevő dunai flotillát is átadta, ami ellen utóbb Kövess tábornoknak kellett tiltakoznia.

A német szövetséges.

A nemzetiségi, illetőleg területintegritási kérdésben adott borzalmas fait accompli-sorozatot befejezte a *hű* német szövetséges, a Niebelungentreue képviselője.

Már az *új Nemzedék* 1919 karácsonyi számáraiak feltűnik, hogy *Ludendorff*, emlékiratainak 90. oldalán, *a magyarok nemzetiségi politikáját okolja* azért, hogy a Somme-csaták forró krízisében és Bruszilov támadásainak fergetegében Románia a központi hatalmak ellen fordult. Továbbment a *Magyarság*, amely 1922 aug. 24-iki számában elmondja, hogy Vilmos császár 1916 elején külön delegátust küldött Bécsbe, hogy az a magyarországi oláhok vezetőivel tárgyaljon. Tudjuk továbbá, hogy a Stanek cseh képviselő által 1917-ben az osztrák parlamentben promulgált cseh-szlovák programhoz Németország a szankcióját adta. Most aztán 1918 október 29-ikén végre el is ismerte elsőül a cseh-szlovák nemzeti tanácsot.

Aki ezeknek a tényeknek az ismeretében még a német szövetséges cserbenhagyásának vádjával illeti az októberi forradalmat — amely vád *különben is az utolsó közös külügyminiszterre hullik vissza*, — az tudva hamisítja a tényeket.

Az ország uralkodója, külügyminisztere, (miniszterelnöke, hadseregfőparancsnoksága, flottafőparancsnoka, bánja, az ellenséges államok és a szövetséges nagyhatalom mind-mind sorra befejezett tényeket teremtettek a nemzetiségi kérdésben és Magyarország megcsonkításával. S mindezt, mielőtt az októberi forradalom csak egy lépést is tehetett volna az események feltartóztatására!

De nem vádaskodunk. Elvégre mind az elsorolt tényezők csupán egy logikai sornak a láncszemei voltak, s ennek a logikai sornak nem 1918 októberében kell a kezdetét keresni. Amit azonban ezekben a végső hónapokban keresnünk kell, az az a *mérhetetlen vakság*, amellyel felelős és felelőtlen államférfiaink, az autokrata öntudat semmivelsemtörődésével a katasztrofális szakadék felé taszigálták szerencsétlen hazánkat, sőt végzetes rövidlátásukkal még csak kimélyítették ezt a szakadékot. Ha a nyers tények nem bizonyítanak, akkor az azóta lefolyt események valódi távlatából szinte hihetetlennek kellene ezt a világtalant vezető vakságot tartanunk.

Quem deus perdere vult, prius dementat.

A Wekerlc által idézett *rettenetes hibák* sorát az 1918 első felében lefolyt *választójogi vita* nyitja meg. Soha parlament ilyen borzasztóan kiélezett helyzetben ennyi rövidlátást még nem tanúsított. Mint a fajdkakas, amelyik a saját hangjába szerelmes s közben nem ügyel a mindjobban közelítő veszedelemre, úgy az utolsó magyar országgyűlés is akkor, amikor a határok körül már lánggal lobogott a világ, s amikor ez a világ — azóta, sajnos, sok bizonyosságunk van rá — leselkedve figyelt minden szerencsétlen szóra, amely a dunaparti pódiumon elővigyázatlanul elhullik, akkor a legirtózatosabb rövidlátással valósággal kihívta maga ellen a sorsot.

Érdekes ebben a tárgyban *Andrássy* Gyulának, *sajnos, csak mostanában* elhangzott bírálata. A nemzetgyűlés 1922 januárius 14-iki ülésén mondotta:

— Óriási hibát követett el gróf *Bethlen* István a nemzetiségi kérdésben is. Akkor, amikor az egész világ a wilsoni eszméssel volt tele, ő reakciós szellemben akarta ezt megoldani. A választói jog alapjául a magyar írni és olvasni tudást akarta megtenni. Rövidlátóbb politikát ennél elképzelni sem lehet. A szerencsétlen események alatt a magyar társadalom és a magyar faj ellen könnyebben lehetett izgatni azért, mert *olyan vakság* jelét adták, amely párját ritkítja a történelemben.

Tényleg a mai távlatból szinte hihetetlen, hogy az országnak nemzetiségekre való széttagolása előtt nyolc hónappal akadhatott itt *államférfin*, aki 1918 március 1-én törvényjavaslatot nyújtott be, amelynek 1. pontja szerint a választójog előfeltétele az *államnyelv* bírása szóban, írásban és olvasásban, — amikor előzőleg nem gondoskodtak megfelelő számú iskoláról. S a 2. pont az elemi iskola végzését követeli a választótól, és pedig olyan iskoláét, amely az akkor érvényben volt elemi népiskolai törvény rendelkezéseinek mindenben megfelelt.

Ez az indítvány még *Tiszának* is sok volt, s így *Bethlen* már május 15-ikén visszavonta, azzal indokolván az annakidején való benyújtást, hogy azzal az a célja volt, hogy az ország nemzetiségi vidékein lakó magyarság, amelynek érdekeit a kormányjavaslat mindenféle intézkedése veszélyeztette, — legalább ő veszélyeztetettnek látta, — megóvassék.

Bethlen István visszavonta a javaslatát, de annak a külföldre tett s Magyarországra végzetes hatását már nem vonhatta vissza. A *New Europe* 1918 júliusi száma több oldalon keresztül olvasói elé tárta a magyar választójogi javaslat körül lejátszódott vitát s megmagyarázta az olvasóinak, hogy ki is az a Bethlen István.

Az osztrák parlamentben okt. 2-ikán Stanek cseh képviselő kijelentette, hogy a szentesített magyar választójogi törvény a magyar állam hattyúdala. A cseh-szlovák állam, amely a magyarországi tót földet földrajzi határai közé foglalja, a cseheknek legminimálisabb programja.

Meg kell nézni egyáltalán, hogy minő pusztító hatása volt ennek a választójogi vitának a külföldön; példának elegendő az irántunk másként nem rosszindulatú angol liberális képviselőnek, Mc. Curcy-nek a *The Truth about the Secret Treaties* című, 1918 júniusában megjelent röpiratát elolvasni: mit mond ő az erdélyi választási technikáról.

Tisza, úgy mondtuk, Bethlennél mérsékeltabb álláspontot képviselt. De még ez is kész veszedelem volt akkori exponált helyzetünkben, a felfigyelő nemzetiségek között. Hiszen a hat elemi követelését a négy elemivel szemben úgy indokolta a május 15-iki ülésen, hogy a szocialisták és radikálisok parlamentbe jutásával „sokkal nagyobb nemzeti veszedelmet idézünk fel, mintha a kerületek 15—20%-át *martalékul dobjuk oda a nemzetiségeknek*, mert ezzel a 15—20 nemzetiségi agitátorral mindig el tud bánni a magyarság”.

Borzasztó azt el is gondolni, hogy az Andrássy-féle Lansing-jegyzék által kisebbségbe jutott elszakadt magyarságnak ma talán ugyanilyen hangokat kell hallania!

És Tiszának kisebb oszlopai is ugyanezt a hangnemet használták.

A tavaszi választójogi vitánál, ha lehet, még rombolóbb hatása volt a magyar államférfiak szeptemberi kampányának, amellyel a délszláv kérdést akarták megoldani.

A délszláv kérdés „megoldása”.

Tisza eredetileg az annexiók ellen volt, hiszen minden újabb szláv terület a monarchián belül csak veszélyeztethette a dualizmus ingadozó épületét. 1918 október 22-én

olvasta fel Tisza a munkapártban azt az önigazolását, hogy az 1914 július 10-iki közös miniszteri tanácskozáson minő álláspontot foglalt el. Eszerint rezolúciót terjesztett elő, amelynek értelmében „a monarchia — *a katonai szempontból szükséges határkiigazítástól eltekintve* — semmit nem akar Szerbiától annektálni”. Ez a kissé tágkörű megállapítás, amely — ki ismeri a katonai szempontok szükségleteit? — esetleg Belgrádot is magába foglalhatta volna, Trianonban keservesen megbosszulta magát, ahol egész csomó magyar földet sem történelmi, sem nyelvi, hanem tisztára ilyen katonai szempontok alapján törtek le tőlünk. Utóbb ez a határkiigazítás már a macsói bánóság formuláját kezdte ölteni.

De 1918 szeptemberében, három héttel a bolgár front összeomlása előtt, az agg Wekerle fantáziájában egyszerűen *Bosznia annexiójává* s a magyar szent Koronához való csatolásává konkretizálódott. Szeptember 10-ikén patant ki ez a torz idea s október 12-ikéig felszínen maradt, mint a kékesen lobbanó lidércláng a kialvó parázs fölött. Tessék elgondolni: pont egy hónappal a németek fekete napja, augusztus 8-ika után, amelynek borzalmas jelentőségét befelé, úgy látszik, tényleg nagyszerűen elrejtette a német hadvezetőség (hiszen Ballin panaszkodik az aznapi feljegyzéseiben, hogy a német császárnak éppen a tényekkel ellenkezően, mint diadalt táltalták fel ezt a végzetes napot!), úgyhogy a magyar kormánynak sejtelve sem volt a valódi erőmérlegről, de amelynek jelentőségét az antantnál tisztán látták; tessék továbbá elgondolni: három héttel a bolgár összeomlás előtt és öt héttel azelőtt, hogy a franciák (okt. 19-ikén) elérték a magyar Duna partját; végül akkor, amikor már az egész antant elismerte az új SHS-államot: akkor Wekerlének nem volt fontosabb és sürgősebb dolga, mint hogy az Anjou-királyok jogán annektálja Boszniát!

Az antant sajtója érthető dühvel tajtékozott s az érthetetlen és szomorú csak az volt, hogy Wekerle *ballon d'essay-ként* a felelősséget „a magyarok uralomvágyára” hárította. 1918 szeptember 23-iki bécsi jelentési idézek:

— Az antant sajtója és a velünk nem rokonszenvező semleges újságok egy része is éles támadásokat intéz Magyarország ellen. Azzal vádolja Magyarországot, hogy *ismét egy nemzetiségei akar elnyomni és leigázni*. Abban

a téves hitben vannak, hogy Magyarország Boszniát bele akarja olvasztani a saját területébe, mint a maga állami testének integrális részét. A *külgyminiszteriumban* ma kijelentették, hogy erről szó sincsen. Legfeljebb arról lehetne szó, stb.

Ez a természeténél fogva is kifrizurázott félhivatalos nyilatkozat is sejteni engedi, hogy közvetlenül a háború letörése előtt mi mehetett végbe Wekerle szerencsétlen agyréme következtében az antant lelkében Magyarországgal szemben: s egy hónap múlva nekünk kellett könyörögnünk!

De a Wekerle-féle boszniai kaland rövidlátás terén könnyű farce volt ahhoz képest, amit *Tisza István horvátországi és boszniai útja* jelentett!

Tisza szerajevói útjának következményei.

Szeptember 14-ikén bukkantak fel az első bizonytalan hírek, hogy Tisza István, ezredesi uniformisban, délvidékre utazott. Csakhamar határozottabb kontúrokat öltött az egész utazás, amely részben bankettekől és pohárköszöntőkből, részben politikai fogadtatásokból tevődött össze. Bár maradt volna meg a bankettek területén, ahol is egy-egy tábornok recsegve elharapott katonás szavakban semmitmondó ürességeket szavalt a végleges diadalról és az *indivisibiliter ac inseparabiliter* bor között kissé nehezen kifejezhető pompás devizájáról (jó Thallóczy Lajosnak egyik legsikerültebb tréfája ez a deviza!).

Sajnos, ez a kalandos út, amelyről Wekerle kijelentése után máig se tudjuk, a bécsi udvar beugratásának, Wekerle boszniai terveinek, vagy Tisza saját iniciatívájának volt-e az eredménye, nem maradt a fehér asztal körzetében. A magyar közönség csak utólag, az *osztrák* parlament október 2-iki ülésén történekből tudta meg, hogy mi is esett meg ezen a, Magyarország történetében sokáig emlékezetes szerajevói úton.

Korošec szlovén képviselő mondotta el ezen az ülésen a következőket:

— Hogy gróf Tisza mint homo regius utazott, kiderül Sarkotic tábornok beszédéből, azonkívül az utazás folyamán felmerült más jelenségekből is. Hogyan lépett fel ez a homo regius Szerajevóban is és hogyan fogadta a poli-

tikusokat? *Még székkal sem kínálta meg őket!* Úgy kellett előtte állaniok, mint az iskolásgyerekeknek. Gróf Tisza helytelennek mondta a küldöttség által bemutatott memorandumot, *a népek önrendelkezési jogát pedig hamis pénznek*, végül pedig a következő kijelentést tette: *Meglehet, hogy el kell pusztulnunk. Mielőtt azonban elpusztulnánk, elég hatalmunk lesz hozzá, hogy szétmorzsoljunk benneteket.* Tisza lovaglópálcájával rácsapott a memorandumra, amelyet hülyeségnek mondott. Azt is mondta, hogy ha a délszlávok Magyarországon lennének, *kirúgná őket. A délszlávok örökké hálásak lesznek azért, hogy a császár és király ilyen embert küldött hozzájuk.*

Az egész antanton az elkeseredés felhördülése zúgott végig. A *Temps* már október első napjaiban keresztes hadjáratot hirdet a Tisza-féle uralom ellen. S a hivatalos távirati iroda október 7-ikéről, Bernből egyszerűen regisztrálja, hogy „úgy látszik, az antant az osztrák-magyar kérdésben *elsősorban Magyarország ellen* szándékozik fordulni”.

Október 19-ikén a *Times* fordul egy lázító cikkben Tisza Magyarországa ellen, azon Tisza ellen, aki a szerajevói beszédben — a *Times* szerint — állítólag még ezt is mondta: „Szerbia különben a háború után úgyis oly kicsi lesz, hogy Bulgária akármikor könnyen megsemmisítheti.. A „jugoszlávság” csak álom ma még és az is marad mindaddig, amíg Magyarország mai állapotai a régiék maradnak.”

Elképesztő, hogy felelős államférfiú, *homo regius*, két héttel Bulgária megroppanása előtt még így beszélhessen Bulgária és Szerbia viszonyáról.

A mindjobban Magyarország ellen kiélesedő antant-hangulat azonban csak az egyik következménye volt a Tisza szerajevói kirándulásának, bár ez már magában is végzetes volt, mert hiszen annak dermesztő légkörét máig sem bírtuk lebontani az antantnál.

A Wekerle—Tisza egyesült boszniai koncepciójának volt aztán egy másik, váratlanabb, de kihatásaiban véresen komollyá lett következménye is. Szeptember 25-ikén jelentik a lapok, hogy

— Boszniának Magyarországhoz való csatolásával szemben rekompenzáció gyanánt az osztrák-német nem-

zeti képviselők körében amellet agitálnak, hogy magyar területeknek Ausztriához való csatolását követeljék, így Pozsonymegyét, Sopronmegyét, Vasme gyét és Nagyszombat vidékét.

Íme, Nyugatmagyarország szégyenletes lekapcsolását tisztára az utolsó rezsím vakságának köszönhetjük. Mert hiszen a cseh-szlovákok Andrassy által is elismert ellenfeleink voltak, a románokkal és szerbekkel tényleg a harctéren állottunk szemközt. Velük szemben elvesztettük a játszmát. De Ausztriával szemben? . . .

S a harmadik, talán még szégyenletesebb eredménye a Tisza szerajevói utjának az, amire eddig még senki sem gondolt: *Franchet d'Esperaynek* szinte érthetetlen magatartása Belgrádban.

A magyar sajtó az ellenforradalom lázában mindenféle fantasztikus magyarázatokat keresett arra, hogy Franchet miért fogadta a magyar küldöttséget úgy, ahogy fogadta. Nos, ma tisztán áll előttünk a dolog. Franchet belgrádi szereplése előtt éppen két hónappal játszódott le a Tisza-féle szerajevói jelenet, amelyet az antant sajtója, kellő vérlázító hangon, Magyarország ellen élezett ki. Jellemző, hogy a *Larousse Mensuel* hosszú Tisza-nekrológusa, amely röviddel Tisza meggyilkoltatása után jeleni meg, legnagyobb részében Tisza nemzetiségi politikájával s itt elsősorban a szerajevói jelenettel foglalkozik. *Most* itt volt az alkalom, hogy Franchet a kölcsönt — *Schlag auf Schlag* — visszaadhassa. A magyar küldöttséget nem kínálta meg szókkal (emlékezzünk!), úgy megleckéztette őket a históriából, mint az iskolásgyerekeket (emlékezzünk!) s aztán egy jellegzetes gesztussal idézte Tisza szavait: — Magyarországot minden oldalról ellenségek veszik tkörül, csak jelt kell adnom, és a csehek, tótok, románok és délszlávok *szétmorzsolják* önöket! (Emlékezzünk!)

Ez volt a *revanche pour Sarajevo*, amelyet Franchet Tiszáért a délszlávoknak nyújtott, s amelynek keserű kelyhét Tisza helyett az októberi rezsimnek kellett kiürítenie. Ezt érezhette előre Tisza, amikor az emlékezetes október 17-iki ülésen Károlyiékra mutatva így szólt: — *önökön van a sor, hogy az antantnál szerzett nagyobb szimpátiájukkal mindent megtegyenek a magyar ügy megmentése érdekében.* Ugyanekkoriban jelenti be a

munkapárti körben, hogy ő visszavonul a politikától és pártjának szabad kezét ad. Ekkoriban, úgy látszik, már a borzasztó felébredés réme torpant elébe.

Tisza meglepettségei.

Hiszen már a szerajevói fogadtatásnál — így szólott a félhivatalos jelentés — *nagyon meglepte gróf Tiszát*, hogy a mohammedán dr. Mehmed Spaho kijelentése szerint azok az ellentétek, amelyek a szerbek, horvátok és mohammedánok között fennállottak, teljesen megszűntek. A másik, lelket megremegtető meglepetés — Tisza saját bevallása szerint — a bolgár békeajánlattal érte őt. Szeptember 28-ikán este a munkapárti klubban beszédet mond a helyzetről.

— Azt gondolhattuk, — mondja kissé túlegyszerűen — hogy a balkáni kérdés a mi kívánságunk szerint el van intézve s íme most ismét egészen új helyzet állt elő.

Tisza eddig egy emberéleten keresztül — s a háborúban még inkább, mint valaha — althoz volt szokva, hogy autokrata akarata korlátlanul teljeseadjék. Most először került olyan helyzetbe, amikor a körülmények nem egészen az ő akaratának rendelkeztek magukat alá. Előbb egy egyszerű török doktor száll vele szembe. Most a bolgár külön béke huzza keresztül a számításait. Nem kell egyéb, mint hogy Magyarország határain belül is megmoccanjon az a réteg, amelyről még csak egy fél éve jelentette ki, hogy könnyen elbánik vele.

Ez is megtörtént.

Már az október 18-iki ülésen olvasta fel *Vajda Sándor* a románok deklarációját, s a magyar parlamentben, a Tisza által megteremtett parlamentben elhangozhatott az a kijelentés, hogy a magyarországi és erdélyi román nemzetnek nemzeti szervezete nem ismeri el e parlamentnek és a magyar kormánynak a jogosultságát, hogy magát a román nemzet képviselőjének tekintse.

És a parlament kupolája nem roskadt össze, — ez érthetetlen volt Tisza előtt. És *Vajda* folytatta a tetemrehívást:

— Tisza 1910 óta mindig a nemzetiségek *összemor-
szolásáról* beszélt!

— Be kell ismernünk, hogy a *mi* ügyünknek a leg-

nagyobb szolgálatul gróf Tisza István lelje. *Gróf Tisza tegnapi beszéde többet használt a mi ügyünknek, mint amennyit mi tíz év alatt tehattünk!*

És aztán sorra, egyik pörölycsapás a másik után: Ossoinacnak, a kormánypárti képviselőnek deklarációja Fiume elszakadásáról, Jurigának a tótok különválásáról.

És Tisza tehetetlenül hallgatja mindezt. Hát tényleg, annyira rosszul látott volna, amikor 1916. újévi beszédjében kifejtette, hogy

— a magyar nemzet bebizonyította, hogy a magyar nemzeti állam tud vonzóerőt gyakorolni, tudja egyesíteni hazáinknak egész lakosságát nemzetiség és valláskülönbőség nélkül.

S a tetemrehívásnak, az újabb és újabb meglepetéseknek még mindig nem szakadt vége. *Jancsó* Benedek a *Virradat* 1920. januárius 18-iki számában, egy szenzációs intervjú keretében mondja el Tisza lelki tragédiájának további kifejlését.

1918. október 18-án igen jó forrásból, mint utólag megtudta, Bratianunak a nővére útján Nagyszébenbe küldött titkos értesítéséből, kezébe került annak a szerződésnek a 4. pontja, amelyet 1916 augusztus 4-én a román kormány az antant bukaresti képviselőivel kötött s amely, megállapította eleve Nagyrománia jövődő határait — körülbelül úgy, ahogy azt Trianon azóta szentesítette.

Jancsó rohant a jelentéssel a parlamentbe s elébb Wekerlét kereste. Wekerlének igazán nem volt október 18-ikán ez a dolog fontos. Aztán véletlenül Tisza Istvánal találkozott Jancsó a folyosón s bemutatta neki a szerződést. Tisza elolvasta azt és így felelt:

— Ez lehetetlen, ez abszurdum! És ön, tanár úr, hiszi ezt?

— Miután katolikus vagyok, az én jelszavaim: *credo, quia absurdum*.

— Tisza nevetett és megkért, jelöljem meg a vonalat térképen. Én megjelöltem, mire Tisza felkiáltott:

— Hiszen akkor Geszt is beleesik!

— Igen, kegyelmes uram, Geszt beleesik; és ön majd a leendő nagy Románia parlamentjében fog tiltakozhatni a békeszerződés ellen, *comme un député protestaire*.

— Tisza ismét mosolygott.

Ezekben a napokban irtózatossá viharok dúlhettek már Tisza István lelkében. S ha most, Jancsó hiteles értesüléseire — borzasztó állapotok, hogy a magyar kormány-
nak ilyen utón és ilyen későn kellett egy ellene irányuló támadó szerződést megismernie — nem volt más válasza, mint egy több ízben ismétlődő érthetetlen mosoly, — akkor ennek a rejtélynek mélyebb lélektani okai lehetnek, amik sok mindent megmagyaráznak Tisza magatartásában.

Wekerle informálatlansága.

Az agg Wekerle mean sokkal több informálatlanságot mutatott. Még október 12-én nagy beszédet mondott a nemzetiségi kérdésről. Ennek során kijelentette, hogy a délszláv kérdésben nem ellenezzük Dalmáciának Horvátországgal való egyesítését. Egészen más a kérdés Bosznia-Hercegovinát illetőleg. Ereszben azt az álláspontot foglaltuk el, (— szeptemberben még más volt! —) hogy ezen országok saját elhatározásától tétessék függővé, hogy hova, Horvátországhoz vagy hozzánk csatlakoznak-e. — Ami a cseheknek a tót megyékre vonatkozó kívánságait illeti, több tót megye máris állást foglalt ebben a kérdésben és több jelenség van arra, hogy az ottlakó széles néprétegek minden hatósági beavatkozástól menten, tiltakozni kívannak a Csehországhoz való csatlakozás ellen.

Október 16-ikán egy lépéssel tovább megy Wekerle:

— Az állam integritását, a magyar állam egységét egyesült erővel minden áron meg kell tartani. Nemzetiségeink igényeinek kielégítését, amennyire állami egységünk fenntartása megengedi, szem előtt fogjuk tartani és tárgyalásokba fogunk bocsátkozni velők, helyesebben szólva, kívánságaik figyelembevételével a törvényhozás elé fogjuk terjeszteni az ilyen szellemű javaslatokat.

Tehát, már nem az iskolák betiltása, már nem „elbánás”, már nem „szétmorzsolás”, már „tárgyalás velők”. Úristen, ha ezt korábban belátták volna, talán még sok mindent meg lehetett volna menteni?! S aki eddig ennek az álláspontnak a szükségességét hirdette, amikor még ideje lett volna, az hazaáruló és nemzettagadó volt!

A 18-iki ülésen, *Vajda* Sándor beszédje után, Wekerle egy meglehetősen gyengén hangzó felszólalást enged meg magának:

— Tiltakozom az ellen, hogy bármely kültényező is dönthetne afelett, hogy miképen rendezzük a nemzetiségekkel való viszonyunkat.

Amikor egy hét múlva ugyanez a kormány elfogadja feltételek nélkül az antant joghatóságát a nemzetiségi ügyek rendezésére. Hihetetlen kapkodás!

Érzi Wekerle, hogy ez a tiltakozása túlgyenge riposzt volt egy ellenünk feszülő világ harci nekilendülésére. Ezért az október 23-iki ülésen, bizonyos ünnepélyes formák között kijelenti:

— Óráról órára súlyosabb viszonyok nehezednek ránk. Még egy el nem odázható legsürgősebb kötelességünk az, hogy az ország határait minden tekintetben biztosítsuk és a magyar hadseregnek az ország határain kívül levő részeit ide okvetlenül visszahozzuk. Ezirányban nemcsak ígéretet, hanem pozitív biztosítékokat is *kívánok* szerezni.

Words, mere words!

Az októberi forradalomnak öt év óta számtalanszor szemére hányták, hogy az ország megcsonkításának nem szegült fegyveres kézzel ellene. Wekerle október 2-ikától fogva bírta már a király ígését, hogy a magyar ezredeket hazaküldik. A király ezt az ígését nem váltotta be. A francia nagyvezérkar jelentése szerint október 19-ikén a francia csapatok Viddinnél elérték a Dunát és elzárták annak forgalmát.

Egy elfelejtett megállapítás.

Szilágyi Lajos a parlament október 23-iki ülésén egy azóta teljesen elfelejtett, rendkívül fontos megállapítást tett nyílt színen. Bejelentette, hogy

— a fegyverszüneti tárgyalások késlekedésének az az oka, hogy frontunk sem *délen*, sem a nyugati harcszínteren *az ellenség előnyomulását megállítani nem tudja*.

Október 25-ikén Jancsó jelenti a belügyi államtitkárnak, hogy pozitív értesülése szerint Ferdinánd király elrendelte a hadsereg mozgósítását abból a célból, hogy Erdélyt megszállja. (Hol volt az azóta annyiszor szemünkre hányt Mackensen-hadsereg?!)

És ugyanazon napról a következő híradással szolgálnak a napilapok:

— A legutóbbi napokban a közös hadügyminisztérium rendeletére a budapesti közös hadseregbeli ruhatárakból, valamint a fegyvertárakból, tüzérségi és vonatanyagraktárakból nagymennyiségű anyagot szállítottak Bécsbe és Ausztriába. Illetékes helyen nyert információink szerint a hadsereg felszerelésének Ausztriába való szállítása csak úgy volna megakadályozható, ha a hadügyminisztériumot sürgősen széjjelválasztanák. Nyomban szét kellene választani továbbá a hadseregfőparancsnokságot, hogy keresztülvihető legyen a magyar hatónak hazahozatala. Ez annál fontosabb lenne, mert a fronton lévő tizenkét magyar hadosztály elegendő volna arra, hogy országhatárainkat megvédjük ellenséges betörés elől.

Íme, a Wekerle-kormány egy hónap óta sürgette a magyar csapatok hazahívását, — de ebben a kérdésben hiányzott az erélye. Folyton csak szavakat, szavakat hall a magyar nép, arról, hogy a miniszterelnök minő pozitív biztosítékokat kíván szerezni. Közben telnek-múlnak a drága napok és órák. Frontunk képtelen az ellenség elő nyomulását feltartóztatni, — mondja egy illetékes vezérkari liszt-képviselő; és hadianyagunkat, azt a keveset, ami volt, Bécsbe szállíttatja a hadvezetőség! S mindez a törvényes kormány szeme előtt, amely az utolsó napon is a mellét veri, hogy minden szükséges erőhatalom teljes birtokában van.

Az októbervégi helyzet összefoglalása.

A. nemzetiségi kérdést két úton lehetett megoldani. Vagy békés megegyezés útján: ezt mérhetlen vaksággal elmulasztották. Vagy pedig fegyveres erőhatalommal: ennek az eszközeit pedig percről-percre jobban engedték kezök közül kicsúszni.

Így sem az egyik, sem a másik megoldás útját nem választották, hanem a puszta szavakkal való fenyegetőzés, a kapkodás, a megkésélt rendszabályok kusza zsákutcájába keveredtek, aminek — a nemzetiségiek céltudatos és egységes politikai irányítása mellett — más vége nem lehetett, mint a végzetes összeomlás, Magyarország szent földjének megcsonkulása, amelyet már napokkal az októberi forradalom előtt hivatalosan, külügyminisztere útján elfogadott a kormány, sőt tetemes részében túrte is annak végrehajtását.

A magyar Nemzeti Tanács és az októberi forradalom ezekért a mulasztásokért és bűnökért a történelem előtt nem vállalhatja és nem vállalja a felelősséget. Érthetőnek találjuk, ha az ország felosztásáért felelősek iparkodnak ezt a terhet magukról elhárítani. Kevés magyar vezető egyéniségben — lejjebb szólunk róluk — volt meg az az erkölcsi bátorság, hogy isten-világ előtt bevallják azt, hogy évtizedek óta hibásan látták és hibásan kezelték a nemzetiségi kérdést, hogy felhasználatlanul engedték maguk mellett elröppenni a sibyllinus alkalmakat s hogy a gyéren felhangzó megfontolt és előrelátó szavakra ők is egy kiátkozással, egy mosollyal vagy legalább a többiek türelmetlen lármájának néma eltűrésével válaszoltak. De bennök legalább a beismerés erkölcsi nagyságát fogja az utókor méltányolni.

Mit szólunk azonban azokról, akik évtizedeken keresztül veleszínálták a hibás politikát, lefölözték annak személyes előnyeit, miközben az ország maga vesztébe rohant; az utolsó lehetőségeket is vakon elutasították maguktól, együtt csinálták a mélyítő, az annexiós politikát a legutolsó percig és amellet elmulasztották az ország védelméről gondoskodni addig, amíg még valamelyes mód lett volna rá? S most egyszerre ők a hangos vádlók, akik az évtizedeken át egészen elmérgesített nemzetiségi kérdés teljes ódiúját egy merész *hysteron proteron-nad*, a rabulisztikának ezzel a közkedvelt, de éppen azért kissé elkopott formulájával a/ októberi forradalom nyaka köré akarják csavarni.

Calumniate audacter ...

Most bújnak elő a váddal: miért nem tudatok hát a nemzetiségekkel kiegyezni? S közben elfelejtik, hogy a hatalom és a cenzúra az ő kezükben volt mindvégig; hogy ők hurrogtak le mindenkit, aki a józanság szavával közeledett a nemzetiségekhez; s hogy hiába is lett volna a mi részünkről minden egyezkedési kísérlet: *nékünk* az ő jóvoltukból a tizenkettedik óraütésig nem volt felelős szavunk; nekik, a hivatalos állásban lévőknek kellett volna tárgyalniuk (ahogy Wekerle az utolsó percben mondotta), amíg még nem volt késő s amíg a nem-magyarajkú állampolgáraink azt láthatták volna, hogy nem a végső szorult-

ság kínálatja fel velünk az őszinte megegyezést. De hogyan hihettek volna a nemzetiségek a tárgyalások őszinteségében, amikor a parlament egyik legutolsó, október 23-iki ülésén is, az ország ügyeinek láthatatlan vezetője, Tisza István, Apponyi beszéde közben, amelyben az általános választójog szükséges voltáról beszélt, még mindig így kiáltott közbe:

— Az csak rontaná a szituációt! Törpe kisebbség kívánja a választójogot!

Vagyis tisztán látta a helyzet fenyegető voltát, de még ebben a percben sem engedett hajlíthatatlan, végig nyakas és végig hibás álláspontjából.

És *most* jönnek elő a másik váddal: miért vesztettétek el az ország területi épségét, miért nem védtétek meg fegyver élén? És közben elfelejtik, hogy ők már október 2-án látták, hogy az ország határaival — csakúgy, mint az erdélyi betörés idején — baj lesz. Ekkor még a frontok állottak, ekkor még nem hordatták Bécsbe a hadianyagot, ekkor még talán meg lehetett volna az ország védelmét szervezni. És ők voltak azok, akik ezeket a drága-drága perceket bűnösen elpazarolták, hagyták a magyar ezredek vérét a Piavenál hiába és idegen érdekekért kiontani, s ezen közben az ország határai mezítenül maradtak, ágyú nélkül, töltény nélkül, élelem nélkül és csupán annyi szénnel, hogy a főváros világítása hat napra volt biztosítva. Hát hogy lehessen a mai időkben ágyú és szén nélkül olyan háborút viselni, ahol az állítólag intakt 12 vagy 17 magyar hadosztállal szemben csak a déli Dunafronton — Franchet d'Esperay állítása szerint — 30 kitűnően felszerelt és nagyszerűen táplált friss antant-hadtest sorakozott fel már október 19-ikétől kezdve, amelyeknek mind ezeken felül még repülőgépjük és nagymennyiségű *tankjuk* volt: ma már tudjuk, mit jelentett a tank azokban a napokban, amikor ezek a szörnyetegek nem 12 hadtestet, hanem az egész német hadsereget lehengerelték a fekete augusztus 8-ikán. És ha talán — Isten tudja, minő csodával — a déli Dunavonalat védeni is tudtuk volna azokkal a szerbiai megszálló csapatokkal (öreg népfölkelők, madzagos Mauserrel), akikről már tavasszal azt jelenti a szerbiai etapparancsnokság, hogy a polgári, fegyvertelen lakossággal szemben nem bírja velük a helyzetet tartani, sürgősen kér pótlásokat, — de mondjuk, hogy a Duna valahogy

segített volna (!), akkor a hátunk mögött reánkcsap a román hadsereg, amely Viddinnél érintkezésben állott okt. 17-ike óta az antant-hadsereggel úgyannyira, hogy onnan akár egyszerűen a hátunk mögé kerekedhetett volna Franchet. Elfelejtik, hogy — Windischgraetz tanúsága szerint — Magyarország végveszélyeztetett helyzetével első és utolsó ízben egyáltalán csak október 29-ikén foglalkozott egy koronatanács.

Hát hogy képzelik az ellenforradalom szerkesztőségi stratégiái: a magyar Nemzeti Tanács 24 óra alatt megszervezhette volna az ország ellenállását, amit a felelős kormány egy álló hónapig elmulasztott? Vagy azt gondolják, hogy a 30-ikán Orsovához érkezett antantsereg csöndesen várt volna, amíg mi külön-külön elbánunk a betörő cseh és román megszálló csapatokkal?

„Köztudomású” tények.

És bámulatos, hogy ennyi naivitás és — tájékozatlanság elegendő a magyar közvélemény egy tetemes részének a beugratására és elkábítására I

Az októberi forradalom katonai vonatkozásainak kritikai ismertetése azonban nem tartozik szorosabban ennek a tanulmánynak a keretébe. Máshelyütt elég világosság derült már erre úgy a Diaz-vád dolgában, mint az *Új Nemzedék* szerkesztőjének, Szabó Lászlónak tárgyilagos könyve révén. Főként Szabó Lászlónak, mint az ellenoldal vezérpublicisíájának a véleményére helyezek itt súlyt, aki az ország felosztásának ódiumát így hárítja el az októberi forradalomról:

— *Nem az antant ígérte Csehországnak a Felvidéket, Romániának Erdélyt, Szerbiának a Bácskát és Bánátot? Nem létezett londoni egyezmény? Olaszország és Románia, mely csak az egyezmény árán lépett be a háborúba, a németek megsemmisítése után belenyugodott volna abba, hogy ők semmit se kapjanak? Nem világos az egész helyzet? Lehet még beszélni?*

(Az októberi forradalom ellen irányzott vádaknak esztendőkön keresztül az volt a közös jellemvonása, hogy válaszra sohasem voltak kíváncsiak, minden „köztudomású” volt és minden védekezést eleve a megtámadottnak

a torkára forrasztottak. Csak ilyen eszközökkel volt lehetséges a „köztudomású” tények összehordása és megörögzítése.)

Egy vagy más kérdés ...

A magyar Nemzeti Tanács a tizenkettedik óra után jutott hozzá, hogy kísérletet tegyen becsületes és a régi magyar — csupán ötven év óta megszakadt — hagyományokon épülő nemzetiségi politikájának a megvalósítására.

Késő volt: nincs rajta mit tagadnunk; nem a mi hibánkból késett meg a magyarság a nemzetiségekkel való megbéküléstől. Egy csökönyös, önhitt, más szóra hallgatni sem akaró uralom volt az oka, amely az utolsó pillanatig görcsösen ragaszkodott hatalmi fantomjához. Amit Tisza István a munkapárt utolsó ülésén ezekkel az egyszerű szavakkal intézett el:

— Büszkén utalhatok a mi pártunk múltjára. Nem abban a tekintetben, hogy *egy vagy más kérdésben* nekünk volt-e igazunk, vagy sem; hiszen mindannyian emberek vagyunk, tévedhettünk . . .

Mintha itt csak arról lett volna szó, hogy valakinek igaza volt-e, vagy sem? Mintha ebben az *egy vagy más kérdésben* nem éppen Magyarország egész rettenetes tragédiája foglaltatott volna benn.

Ember voltában való tévedéseit — amelyekről Tisza szólott — egy sírhant szent békéje borítja el, amely sir előtt, mint magyar ember is, kegyelettel áll meg az emlékezés, hiszen politikai tévedései nem befolyásolhatják a róla, mint emberről, mint a magyarság egyik legkitűnőbb reprezentánsáról alkotott véleményünket, aminőt egy-néhányat kellene a mai epigon korszak számára a sorstól lekönnyörögnünk.

De Tisza nem jól mondotta: itt nem emberi tévedésekről, hanem politikai tévedésekről esik szó, amelyek sajnos, nem *egy és más kérdésre*, hanem első sorban a nemzetiségi kérdésre vonatkoztak s így az ezeréves ország megcsonkulását eredményezték.

A munkapártnak ezek az *egy és más kérdésben* való tévedései okozták, hogy mire a magyar Nemzeti Tanács — éppen Tisza István felszólítására — átvette a hatalmat és leült volna a nemzetiségekkel a tárgyaló asztalhoz egy józanabb jövődő megbeszélésére: onnan a *lovaglókorbács*

és a *szétmorzsolom* miatt vérig zaklatott és most már diadalmas keserűség gúnyos kacaja volt a válasz. Mint ahogy Paul *Azan* alezredes, Franchet segédtisztje mondja el fölöttesének a magyar békedelegációhoz intézett gúnyos kérdését:

— Most jönnek az urak, most? Tizenöt nappal ezelőtt még szükségem lett volna az önök békenyilatkozatára, de ma már nincs, amikor Belgrádban vagyok.

(Tizenöt nap! Drága tizenöt nap! Tizenöt nappal ezelőtt még a munkapárt azzal játszott, hogy kiplakátoztatásra ítelt két függetlenségi képviselőt. Istenem, ha e kisded munkapárti játék helyett inkább józanul ítélte volna meg a helyzetet a munkapárt: talán meg lehetett volna Magyarország területi épségét menteni!)

És körülbelül ugyanez a hangnem fogadta az októberi kormány kiküldötteit a nemzetiségeknél is.

Nékem Prágában és Jászai Oszkárnak Aradon, a *lovaglókorbács* borzasztó revanche-át kellett elszenvednünk. A munkapártnak akkori urai és mai jogutódjai próbálják magukat csak egy pillanatra is a mi akkori irtózatoss helyzetünkbe belegondolni: s ha csak egy cseppnyi lelkiismeretük van, meg kell, hogy a lelkük reszkesen attól a rettenetes felelősségtől, amit a magyar föld épisége dolgában magukra hárítottak!

Jöhettünk mi már akkor autonómia-javaslattal — *Vázsonyi Vilmos* még október 9-én így nyilatkozott.....a *Pesti Hírlapban*: „Kívánatosnak tartom a nemzetiségekkel való megértési, „de a nemzetiségi autonómiának híve nem vagyok”, s nékem Prágában elem tárták, hogy ha a magyar parlament demokratikus szárnyán *ilyen* nézetek uralkodnak, hogyan bízhatnak ők akkor egy jobb jövőben? —, jöhettünk konföderációs tervvel vagy éppen kantonális javaslattal: a *lovaglókorbács* gúnyos kacagása volt folyton a néma válasz, s velem szemben dr. *Srobár* ült, akit október 5-én bocsátottak internáltságából szabadon: és internáltsága idején a felügyeletével megbízott magyar detektív vérig kínoztta. S most vele kellett a *magyar* ügyről tárgyalnom!

Ejh, irtózatoss volt! És irtózatoss bűn volt, hogy a magyar Nemzeti Tanács *ezt* a hagyatékot likvidálásra átvette. És ezért *ezt* a bűnt elkövettük, *ezért* viseljük méltán évek óta a keresztet!

*Nemzetiségi kérdés. — Eötvös közös érde-
künkben a nemzetiségi igények kielégítését
követelte. — Kossuth rnssznltn, hogy a nem-
zetiségi törvényt nem hajják végre. — A
probléma, a nagy, döntő, élethalál-probléma
ez volt: A nemzetiségek kielégítése Ma-
gyarország integritásának fentartása mellett.
Ez lehetetlen volt? Történtek-e komoly kí-
sérletek? Kimerítettük-e a lehetőségeket?*

*Riedl Frigyes hagyatékából.
(Magyarság, 1922 május 21.)*

Félretesszük a magunk keserűségét. Vállalkozásunk első pillanatától, nem, a politikai arénába való lépésünk első percétől fogva tudtuk, hogy a *Gironde* sorsa a miénk, hogy így vagy úgy, akár a nekünk feszülő oligarchia, akár a rajtunk keresztül hengerbuckázó forradalom, akár pedig a hegeli logikával feltétlenül beütő ellenforradalom rajtunk próbálja ki a guillotinját. Vállaltuk idealizmussal és vállaltuk bensőséges hazafiasságból — aki ismer, tudja, hogy ezt a szót nem veszem hívságosan az ajkamra —, azért, hogy ha lehet, áldozatunk árán megváltuk egy ország sorsát. Nem tagadjuk: fáj a kálváriajárás és főként azért fáj, mert olyanok járatják velünk, akiknek bűnbánóan önnönmaguknak kellene a keresztet vállukra venniök; s ehelyett ők vannak felül, ők ítélkeznek elevenek és holtak felett, ők hívják tetemre minden lehető és lehetetlen alkalommal az októberi forradalmat — s ezzel egyetemben leülnek egy tárgyalóasztalhoz azokkal, akiknek még nemrégén választójogot sem akartak adni. Mi félretesszük a keserűséget, mert egy nagy erényt megtanultunk Tisza Istvántól: kívárni tudni, amíg a látszólag diadalmaskodó ellenfél nyakló nélkül szüresöli a hatalom édes kelyhét s — közben elveszti az egyensúlyt.

És várakozásunkat megkönnyíti az az isteni színjáték, amellyel mind gyakrabban és gyakrabban találkozunk, a magunk politikájának az igazolásával, nem is utolsó sorban azok részéről, akik bennünket éppen e politikánk miatt üldöztek.

Az Andrassy-kontroverzia.

Ht mindenekelőtt felötlük nekünk az egykori alkotmánypárt magatartása.

Andrassy Gyula pártjának megbízásaiból 1918 februárius 27-ikén *Nehrebeczky* György válaszolta a választójoga bizottság ülésén pártjának álláspontját a nemzetiségi kérdésben:

— A nemzetiségek tér foglalására vonatkozó aggodalom — mondotta Andrassy Gyula hiva — igen alapos, s hogyha ebből a javaslatból törvény lesz, a nemzetiségi kérdés az eddiginél sokkal nehezebb probléma lesz, mert a nemzetiségiak *destruktív* irányban érvényesíthetik befolyásukat.

Íme az azóta nagy népszerűsége szert tett jelszó őse!

Persze nyomban utána *Szász* Pál szólalt fel, aki az előtte szóló képviselő beszédéből arról győződött meg, hogy benne is ugyanazok az aggodalmak élnek, mint a *munkapártban*.

Nagyon mulatságos már most, hogy *Nehrebeczky* egykori vezére azóta hogyan változtatta meg a nézetét. *Andrassy*, 1922 július 11-ikén, parlamenti beszédében így nyilatkozott:

— A választójog kérdésében visszalépni nem lehet. Az igaz, hogy a múltban magam is a titkosság ellen voltam, azonban vállalom érte a felelősséget. Ennek oka az *akkori magyar mentalitás* volt, amely egységes abszolút nemzeti alapon álló államot akart fenntartani az iskolában, nyelvkérdésben és az egész vonalon. Bár ellenségeinknek az az állítása, hogy mi nemzetiségeinket elnyomtuk és velük igazságtalanul bántunk, ráfogás és rágalmazás, mégis azt hiszem, hogy *politikánkban határozottan hibákat követtünk el* és ma ezt a politikát tovább folytatni nem szabad. Nekünk *ma* számolnunk kell a világfejlődéssel és ha lesznek, aminthogy *remélem, hogy lesznek nem magyarajkú* állampolgáraink, akkor ezeknek egész mástermészetű jogokat kell adni, *mint a múltban adtunk*. Akkor azonban ez *minden pártnak* követelése volt s mindenki azt érezte, hogy *ha a nemzetiségiak választójogát nem korlátozzuk*, akkor nemzeti céljainkat nem vihetjük keresztül, mert a szavazók egy része ezzel a tisztán magyar jellegű egységes állammal megbékülni

nem tud. Emiatt tartottunk ki a nyílt szavazás mellett. De ma már ez a helyzet nem áll fenn, sőt ellenkezőleg, már integritási szempontból is biztosítanunk kellene minden nemzetiséget a teljes politikai egyenlőség elismeréséről.

Örömmel láttuk Andrássy beszédében a forradalmi időkre emlékeztető *mentalitás* szót, mint ahogy örömmel állapítjuk meg, hogy — eső után köpönyeg — ő is arra a nemzetiségpolitikai álláspontra bukkant, amelyet, ha 1918-ban képvisel, ki tudja, talán meg lehetett volna fordítani a sors szekerét. Így azonban — bocsáttassék meg nekünk e cinikus szó —: késő bánat eb gondolat!

Pekárék rendelete.

Még csúfosabb *mea culpát* jelentett a 4044/1919. sz. közös miniszteri kormányrendelet a nemzeti kisebbségekről, amelyet — ezt ne felejtjük el — a munkapárt egykori korifeusa és 1919-ben felelős miniszter, *Pekár Gyula* is egy mukszó nélkül aláírt.

Ez a kormányrendelet túlment mindenén, amit valaha a legradikálisabb fantázia a nemzetiségi kérdés terén csak elképzelni is mert.

E rendelet például kimondja, — ismételjük, a volt kormánypárti *Pekár* is aláírta, — hogy a *magyar országgyűlés* (nemzetgyűlésen), továbbá a *törvényhatóságok* és a *községek* közgyűlésein a nemzeti kisebbségekhez tartozó állampolgárok *anyanyelvüket szabadon használhatják*.

Kimondja továbbá — ismételjük, a volt munkapárti *Pékár* is aláírta: — hogy a törvényeket és kormányrendeleteket *valamennyi nemzeti kisebbség nyelvén ki kell adni*.

Kimondja, — *Pékár* is aláírta: — hogy minden bírói határozatot az érdekelt személy anyanyelvén is ki kell adni, amennyiben azt kívánja.

Kimondja, — *Pékár* is aláírta — hogy az egyházi hatóságok és *egyházközségek iskoláikban az oktatásnak nyelvét szabadon határozhatják meg* és azt az állami és az önkormányzati hatóságokkal való hivatalos érintkezésben is használhatják.

Gondoskodni kell arról, — mondja a *Pékár* által is aláírt kormányrendelet — hogy a kisebbségekhez tar-

lozó állampolgárok *állami tanintézetekben anyanyelvükön* nyerhessenek kiképzési.

Úgy a törvényhatóságok, községek, *egyházak*, egyházközségek, mint bármely nemzeti kisebbséghez tartozó magánosok szabadon állíthatnak fel alsó, középső és *felső* iskolákat, mondja a volt munkapárti Pékár által is ellenjegyzett rendelet.

Ott, ahol a lakosságnak több mint fele anyanyelvén kívül magyarul is beszél, vagy ahol magyar kisebbség is lakik, a tantárgyak *egy része* magyarul is tanítható, mondja ez a Pékár által is aláírt kormányrendelet, amely jogfeladás terén valósággal páratlan és legutolsó rendelkezésében a szó szoros értelmében *nemzetietlen*. Szántszándékkal húztam ezt a szót alá, — Pékár tudja, miért — de biztos tudom, hogy *ezt* a rendelkezést az októberi forradalomnak egyetlen részese sem írta: volna alá.

El kell gondolnunk, hogy a nemzetiségieknek sokkal szerényebbek voltak a követeléseik; s akkor a munkapárt ellenállásán hiúsult meg a békés kiegyezés. S most ugyanennek a munkapártnak egyik oszlopos tagja, egyetlen arcizmának rándulása nélkül írta: alá *ezt* a rendeletet, amely mindenben túlmegy, ami valaha mint nemzeti-ségi követelés szerepelt. Vájjon mit szólna Tisza István ehhez a renDELETEH??! Az a Tisza István, aki talán hibázhatott a politikában, de kemény volt az elveiben, tulkemény és tuljellemes, semhogy politikai kóklerkedést eltúrt volna . . .

A béke delegáció igazolásai — a külföld felé.

Az októberi forradalomra nézve ugyancsak érdekes meglepetéssel és utólagos igazolással szolgált — a külföld felé — a magyar béke delegáció.

A *MTI* 1920 januárius 14-iki jelentése szerint a béke delegáció szerint *Magyarország nem a status quo visszaállítását kívánja. Ellenkezőleg*. Olyan tétel, amelyet az októberi kormánynak egyetlen tagja sem írt volna alá, inkább lemondott a hatalom birtokáról. S folytatja tovább a hivatalos jelentés, hogy „Magyarország önállóságának biztosítása magával hozza azt, hogy *a nemzetiségeknek a legmesszebbmenő jogokat tudja biztosítani*, minden utó-

gondolat nélkül”. Vessd össze a választójogi bizottság 1918. tavaszi ülésével s akkor rájövünk, mit menthetett volna meg az ország a munkapárt és a többi akkori hatalmon levő pártok ellenállása nélkül.

A béke delegáció 1920 januárius 22-ikéről szóló jelentése kiemeli, hogy — magyar részről *ismételten elhangzott*, az a figyelmeztetés, hogy a fegyverszüneti szerződés semmibevétele a magyar népet a bolsevizmus szerencsétlenségébe fogja dönteni és ezért nem hallgathatjuk el azt a vádat, hogy *a belgrádi egyezmény megszegése* is helyet foglal azon okok között, amelyek *a magyarországi bolsevizmust felidéztek*.

Vagyis külföld felé nagyon jól tudták a magyarországi bolsevizmus okait, csak itt belül túrték, sőt előmozdították az e címen az októberi forradalom ellen irányuló uszítást, anélkül, hogy a védekezésre módot és alkalmat engedtek volna.

S végül a béke delegáció 1920 januárius 20-iki jelentése a Neuillyben átadott jegyzék szövegével, amely *egy független Erdély megteremtésének* követelésében kulminál.

A Jászi-féle tervezet.

Hasonlítsuk már most a magyar béke delegációnak ezt az ajánlatát és a 4044/1919. sz. kormányrendeletet össze azzal a tervszöveggel, amelyet 1918 november 13-án Jászi Oszkár Aradon átnyújtott.

Jászi szerint a románok által követelt 26 megye területén 6,841.000 ember lakik; ezek közül csak 2,939.000 a román és 3,900.000 a más nemzetiségű. Ha tehát a románok mégis ragaszkodnának tervükhöz, akkor a magyar kormány a népek önrendelkezési jogának ilyen megsértése ellen itt (Aradon) is és az összes művelt népek társasága előtt is ünnepélyes óvást emel.

A román anyanyelvű vagy többségű területekre nézve a románok által körvonalozott önrendelkezési jogot a magyar kormány felajánlja, de a terv kérésétől természetesen szükséges, hogy az újonnan kialakuló román kormányzat a magyar kormánnyal bizonyos szálakkal összefüzzék.

Így a román kormányzat megfelelő delegáltak útján állandó érintkezést tartson fenn a magyar kormánnyal

az összes közös érdekű problémák lebonyolításának keresztülvételére.

A magyar kormány pénzügyileg továbbra is kiutalja a budgetszerűen megállapított összegeket, de viszont az állami hivatalok és az összes mai hivatalok funkcionálása megtartandó azzal a korrektívummal már most, hogy minden állami hivatalban a két-, esetleg többnyelvűség rendszere megvalósíttassék.

E tervezet értelmében Háromszék-, Brassó-, Udvarhely-, Nagy- és Kisküküllőmegye, Marostorda alsó fele, Tordaaranyos középső része, Kolozsmegye középső része Kolozsvárral, Bánffyhunyaddal Nagysármásig, a Szamos völgye Désig, úgyszintén Bethlen, továbbá a kihatárolt román részen is egy egész sor magyar autonómiája vidék, u. m. Petrosény vidéke, Déva, Vajdahimyard vidéke, Szászváros vidéke, Resicabánya, Stájerlak és Lúgos vidéke, Belényes és Beszterce vidéke magyar impérium alatt maradt volna.

Íme a különbség az októberi forradalom és az 1919 után uralomra jutott rezsim nemzetiségi politikája között!

Egyéb igazságok.

Meglepetés volt továbbá az októberi forradalom nemzetiségpolitikai „mentalítására” nézve — hogy az Andrássy szavát használjuk — az a beszéd, amelyet dr. *Jehlicska* Ferenc egyetemi tanár 1920 januárius 15-ikén a Gólyavárban tartott s amelyben a keresztény-nemzeti Magyarországhoz szító tótok nevében elmondotta, hogy

— a régebbi nagy magyar államférfiak, mint Deák, Kossuth, Széchenyi mindig ostorozták a nagy sovinizmust. Az élet megmutatta, hogy mennyire igazuk volt és megmutatta, hogy *milyen helytelen, hibás és bűnös* volt az elmúlt évtizedek *rövidlátó magyar nemzetiségi politikája. A ma kormányzó politikusok is legnagyobbbrészt belátták már ezt* (ez a jelentés cenzúra alatt került sajtó alá!), belátták már a múlt nagy hibáit. Csak egy kategória van, amely még ma is, annyi keserves tapasztalat után, ragaszkodik a régi, rövidlátó politikai rendszerhez, ez a Felvidéknek most Budapestre menekült régi közigazgatási tisztviselői kara, a régi főszolgabírák és más potentátok,

akik vissza akarják csinálni a Felvidéken *a régi lehetetlen, atkos állapotokat*.

Nagyon kedves, hogy az ország *hercegprímása* is felszólalt 1920 március 19-ikén és meleg hangon kijelentette, hogy

— ha bizalmat akarunk kelteni a külföldben és különösen a Magyarország elszakítandó területein lakó más nyelvű nemzeteknél, nem tehetünk okosabbat, mint ha őszinte keresztény politikát folytatunk, amely teljes mértékben garantálja a kisebbségi jogokat és ellenállhatatlan vonzóerőt gyakorol az igazság iránt fogékony lelkekre. Szent István keresztény lelke sugallta az intelmet fiához: Az egynyelvű ország gyenge. Ezt a szentistváni szellemet kell érvényesíteni s vele szolgáljuk nemcsak az elméletet, hanem saját praktikus érdekeinket is.

Az a sajnálatos csupán, hogy a hercegprímás ezt a beszédet nem két esztendővel korábban mondta el: mennyi emberrel többen hallhatták volna annak megdöntöhetetlen igazságait!

Nagyon érdekes, hogy a fajvédelmi front felől is kapott az októberi forradalom nemzetiségi politikája igazolást.

Eckhardt Tibor, mint a külügyi sajtóosztály vezetője, 1919 december 16-ikán megrovási kalandban részesítette a magyar sajtót, mondván:

— Az utóbbi időben többször előfordult, hogy a sajtóban a románokkal és csehekkel szemben, sőt a szerbek ellen is, agresszív, támadó élű cikkek jelentek meg, melyek a *tárgyilagos bírálat* határán messze túlmelve, izgalom keltésére alkalmasoknak bizonyultak és külpolitikai szempontból határozottan károsak voltak . . .

S ugyancsak

— kéri a külügyminisztérium sajtóosztálya a lapokat, hogy a románokkal szemben utóbbi időben többször használt támadó éles hang tompítottassék . . .

Szóval faj védelem már 1919 decemberében is volt, de akkor még főként a szláv és román fajok védelmére szorítkozott.

A fajvédelem terén azonban már meglepetéssel szolgált a *Magyarság*, amely mindenkor kemény támadója volt Jászi Oszkárnak, s mos! egyszerre (1923 március 9-ikén)

vezércikkében szinte szorul szóra átveszi Jászi gondolatmenetét:

— A legjobb fajvédelem az egy ország területén lakó idegen nyelvű nemzetiségekkel való békés együttműködés . . .

Sőt még tovább is megy 1922 december 14-ikén, amikor a mindig és azóta is agyongyalázott Seton *Watson*-ról így ír:

— A hazájában nagy tekintélynek örvendő angol publicistát nem lehet sem lekenyerezni, sem erőszakos módon elnémítani és így kilátás van arra, hogy a *Times* révén (emlékezzünk Tiszára!) az angol közvéleménynek módjában lesz megismerni, hová vezetett az a politika, amely az elnyomott oláhok felszabadításának jelszavát tűzte zászlajára.

Apponyi beismeri tévedését.

Nagyon tanulságos volt az a kontroverzia, amely 1920 júniusában a nyilvánosság előtt lejátszódott.

Június 5-ikén a kormányzó elrendelte, hogy a katonai szolgálati szabályzatba a hazaszeretetet méltató fejezet vétessek fel, amely többek között ezt a tételt is tartalmazta:

A hazaszeretet, mint nemzeti eszme: fenntartója a múlt szent hagyományainak.

Mire június 7-én Apponyi egyik nagy beszédjében éppen az ellenkezőjét hirdeti:

— A nemzeti egység eszméje is teljesen új alakot öltött.

Majd beszédje folytatásában az októberi forradalom nemzetiségi programjának ezt az igazolását adja:

— A teljesen független Magyarország megbarátkozhatik a területén lévő nemzetiségek kulturális és adminisztratív önkormányzatával; meg is kell vele barátkoznunk, még pedig őszintén és utógondolat nélkül (Jászi aradi szavai), ha tőlünk elszakadt nem-magyarajkú polgártársainkkal ismét egyesülni akarunk.

— *Ezt a meggyőződést én hirdetem, aki a régi értelemben vett nemzetiségi egységnek talán legintranzigensebb képviselője voltam, hirdetem pedig azért, mert a világ új kialakulásának rendjén Magyarország helyreállításának*

ez lényeges előfeltétele. Hiszem és vallom, hogy ezen az alapon is kivirulhat és ki fog virulni erőteljes nemzeti élet.

S mintha ezt a *mea culpát* a nagy aggastyán nem tartaná elegendőnek, újra és újra a nyilvánosság elé megy, hogy a lelkében végbement nagy változást, amelyet én már 1917-ben egy kolozsvári beszédje alkalmával megállapítottam, ismét és ismét közölje a magyarsággal. 1921 május 25-ikén, az *Associated Press* képviselője előtt jelenti ki a következőket:

— *Sajnálatos tévedés történt nemzetiségeinkkel. Tévedtünk, magamat sem véve ki, amikor nem vettük észre nemzetiségeink metamorfózisát, amellyel öntudatlan tömegekből önérzetes nemzeti kisebbségekké váltak.*

A magyar Nemzeti Tanács ennél hatalmasabb, becsületesebb, férfiasabb igazolást nem kaphatott volna nemzetiségpolitikai célkitűzései terén. Az Apponyi-féle iskola-törvények megalkotója súlyos hibát követett el annak idején a magyarországi nemzetiségek ellenünk hangolása terén. De ezek az utolsó szavai, amelyek nem csupán expiálni kívannak, hanem egyúttal zászlóhajtást is jelentenek az októberi program becsületes és messzirelátó nemzetiségpolitikai gondolatköre előtt, ezek a szavak sok mindennel kibékíthetik az októberi golgota fáradt vándorait.

Apponyi vallomása az igazság útjának egy hatalmas lépése. Mert az elvakult vagy a megfizetett Rágalom egy ideig ugyan szabadon szórhatja szét mérges magvait s mocsárrá fertőzheti a tömegek lelkét. De az Igazság első fuvallatára máris foszlik a mérges köd és az igazság diadala már nem késztetik sokáig.